

SUPRALAT

**Gyakorlatorientált ügyvédképzések a gyanúsítottak
büntetőeljárési jogainak védelméről**

ÚTMUTATÓ KÉPZŐKNEK

SUPRALAT

S U P R A L A T

R. Heemskerk, R. Horselenberg, V. Mols, A. Pivaty, M. Vanderhallen
Kádár András Kristóf, Kirs Eszter

Útmutató képzőknek

Y. Crotty, Y. Daly, S. Pryor, D. Verstegen
közreműködésével

Készült a “Gyakorlatorientált ügyvédképzések a gyanúsítottak büntetőeljárási jogainak védelméről” című projekt keretében.

A projekt az Európai
Unió támogatásával
valósult meg.

Maastricht University *Leading in Learning!*

© 2017 Maastricht University, Antwerp University, Dublin City University, Magyar Helsinki Bizottság, PLOT. Minden jog fenntartva.

A kiadvány az alábbi feltételek mellett másolható és terjeszthető:

Bármely részének felhasználása esetén **hivatkozandó**.

Nem kereskedelmi forgalomra szánt anyag – Az útmutató nem használható kereskedelmi célokra.

Borítókép: © Jonathan Vos

Jelen kiadvány a "Gyakorlatorientált ügyvédképzések a gyanúsítottak büntetőeljárásai jogainak védelméről" című projekt keretében jött létre az Európai Unió támogatásával. Tartalmáért a kizárólagos felelősséget a SUPRALAT projekt szerzői csapata viseli, azok semmiképp nem tekinthetők az Európai Bizottság állásfoglalásának.

SUPRALAT ÚTMUTATÓ KÉPZŐKNEK

Tartalom

Bevezetés.....	5
1. Háttér.....	6
1.1. Releváns európai uniós szabályozás.....	6
1.2. A képzés hiánypótló jellege	7
1.3. Az érintett témák.....	8
1.4. A SUPRALAT képzés szerepe és jelentősége az ügyvédképzések körében	8
2. A képzés mögötti filozófia	9
2.1. A képzés természete.....	9
2.2. Képzési célok	10
2.3. Alapvető oktatási elvek	10
3. Az eredményes képzés előfeltételei.....	11
3.1. A csoport nagysága, a képzők száma	11
3.2. A képzők tulajdonságai és szakértelme	12
3.3. A szükséges infrastruktúra	12
4. A képzés struktúrája	13
4.1. A SUPRALAT képzési projekt menete	13
4.2. A képzések felépítése és időtartama.....	13
4.3. Az e-learning szakasz	13
5. A képzés részletes bemutatása	15
5.1. Az e-learning szakasz (a tantermi képzést megelőző 3 hét).....	15
5.1.1. Az e-learning modulok.....	15
5.1.2. Elméleti, e-learning modulok: legyen kötelező vagy sem?	15
5.1.3. Jó tanácsok a képzőknek	16
5.2. Tantermi képzés	16

5.2.1. Bevezetés.....	16
5.2.2. Mintaprogram a tantermi képzéshez	17
1. FOGLALKOZÁS: BEMUTATKOZÁS, BEVEZETŐ ELŐADÁS.....	18
2. FOGLALKOZÁS: KOMMUNIKÁCIÓS KÉSZSÉGEK	24
3. FOGLALKOZÁS: KONZULTÁCIÓ AZ ÜGYVÉD ÉS AZ ÜGYFÉL KÖZÖTT	29
4. FOGLALKOZÁS: GYANÚSÍTOTTI KIHALLGATÁS	35
5.3. A képzés eredményességének utánkövetése.....	38
6. Metodológiai tanácsok SUPRALAT képzők számára	40
Általános tanácsok.....	40
6.1 Az önreflexió stimulálása.....	41
6.2. Forgatókönyvek a szerepjátékokhoz	41
6.3. Videófelvételek.....	42
6.4. Szerepjátékok	42
6.5. Értékelés	42
7. Értékelés	43
7.1. Értékelőív.....	43
7.2. Szóbeli értékelés.....	43
8. A SUPRALAT képzés szervezése.....	45
1. melléklet: Az ügyvéd szerepe az ügyfél rendőrségi fogvatartása esetén.....	47
2. melléklet: Bevezető előadás (minta)	50
3. melléklet: Forgatókönyv-minták a szerepjátékokhoz	61
4 melléklet: Megfigyelési lapok.....	78
5. melléklet: Értékelőlap.....	88

Bevezetés

A jelen útmutató azok munkáját szeretné segíteni, akik védőügyvédek képzését szervezik a SUPRALAT projekt témájában.

A SUPRALAT egy idegen nyelvi kifejezés rövidítése, a projekt címét takarja: “Strengthening the pre-trial procedural rights of criminal SUSpects through PRACTice-oriented LAWyers’ Training”, azaz “Gyakorlatorientált ügyvédképzések a gyanúsítottak büntetőeljárás jogainak védelméről”.¹

A SUPRALAT képzés célja, hogy elősegítse az **aktív, reflektív és ügyfélközpontú** védői munka fejlesztését a büntetőeljárás kezdeti szakaszára nézve, a rendőrségi fogvatartás és gyanúsított kihallgatás vonatkozásában. Ezt a célt praktikus szemléletű, készségfejlesztő ügyvédképzés révén igyekeznek szolgálni, mely a rendőrségi kihallgatás során jogi képviseletet nyújtó ügyvédeknek szól.

A SUPRALAT projektben alkalmazott módszerek innovatívak, minthogy nem a releváns normatív keretekre és azzal kapcsolatos tudásra épülnek. Ehelyett a szükséges készségekre került a hangsúly, úgy mint az ügyfél bizalmának építésére, a kommunikációs készségekre, a pozitív konfrontáció eszközére, illetve a gyanúsított kihallgatás során történő, hatékony beavatkozásra. Ez nem jelenti azt, hogy a normatív környezet szóba sem kerül a képzések során, az megjelenik a kapcsolódó e-learning felületen, és a személyes, “tantermi” képzésekre már olyan ügyvédek részvételével kerül sor, akik ismerik a vonatkozó jogi normákat.

A jelen kézikönyv a következő fejezetekből áll: az első fejezetben esik szó a képzés háttéréről, a képzési szükségletekről, a SUPRALAT által átfogott témákról, és a képzés szerepéről az ügyvédek szakmai fejlesztésében. A második fejezet a képzési filozófiát és a SUPRALAT képzés mögötti elképzeléseket vázolja. A harmadik fejezetben ismertetünk néhány praktikus előfeltételt, melyek jelenléte szükséges egy eredményes SUPRALAT képzés szervezéséhez. A negyedik fejezet a képzési program felépítésének általános, az ötödik pedig a képzések struktúrájának részletes ismertetését nyújtja. A hatodik fejezetben található néhány módszertani jó tanács a SUPRALAT képzést vezető képzőknek, a hetedik fejezetben javaslatokat teszünk a képzések értékelésének módjára, a nyolcadikban pedig a szervezésre nézve.

A kézikönyvhöz csatolt mellékletekben az olvasó szerepjátékokhoz tartozó forgatókönyveket és az interaktív gyakorlatokhoz kiosztható anyagokat talál.

¹ A SUPRALAT egy kétéves projekt (2015-2017), melyet az Európai Bizottság támogatott az Igazságügyi Képzési programja keretében. A projektet a Maastrichti Egyetem (Hollandia) koordinálta, és partnerekként az Antwerpeni Egyetem (Belgium), a Dublini Városi Egyetem (Írország), a Magyar Helsinki Bizottság (Magyarország) és a PLOT (Belgium) vett részt benne.

1. Háttér

1.1. Releváns európai uniós szabályozás

A SUPRALAT képzés célja általában véve, hogy hozzájáruljon az újonnan elfogadott, a gyanúsított és vádlott büntetőeljárás jogairól szóló európai normák hatékony implementációjához. Ezek közül említendő az Európai Parlament és a Tanács 2013/48/EU irányelve az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, a 2012/13/EU irányelv a tájékoztatáshoz való jogról, valamint a Bizottság 2013/C 378/02 ajánlása a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott kiszolgáltató személyekre vonatkozó eljárási biztosítékokról.

Az új európai szabályozás jelentős hatást gyakorol az Unió tagállamainak jogára és joggyakorlatára. A gyanúsítottak rendőrségi fogvatartása és a gyanúsított kihallgatás során tiszteletben tartandó büntetőeljárás jogok érvényesülését Európa-szerte erősítették meg a tagállamok. Számos tagállamban új jogokat nyertek az érintett személyek (mint például az ügyvédhez való hozzáférés jogát, az első kihallgatás előtt a gyanúsításról szóló tájékoztatás jogát).

Ami az ügyvédi gyakorlatot illeti, ezek a változások aktívabb részvételt tesznek szükségessé a védők részéről a büntetőeljárás első szakaszában. Az ügyvédeknek kell érvényt szerezni az új eljárási jogoknak a büntetőeljárás kezdetétől. Amennyiben passzív marad a védő, és nem lép fel a jogok érvényesítése érdekében az eljárás kezdetén, az visszafordíthatatlan károkat okozhat az ügyfél perbeli pozíciójára nézve, és legitimálja az eljárási jogokat sértő gyakorlatot.

Egy korábbi, az "Inside Police Custody: Training Framework on the Provision of Suspects' Rights in the EU" című projekt keretében folytatott kutatás² szerint a gyanúsított jogok érvényesülését elősegítő, támogató szakmai kultúra hiányzott különösen a büntetőeljárás kezdetén. Ez a hiányosság az összes eljárási szereplő vonatkozásában került megállapításra, ideértve a védőügyvédek is. Az említett kutatás kimutatta, hogy a védők sok esetben kevés időt fordítanak az ügyféllel folytatott konzultációra a büntetőeljárás kezdeti szakaszában. Gyakran nem ellenőrzik, hogy megfelelően tájékoztatták-e az ügyfelet a gyanúsítás tárgyáról, illetve a jogaikról, nem vesznek részt a gyanúsított kihallgatáson, vagy éppen részt vesznek, de nem játszanak aktív szerepet a kihallgatás során. A kutatás során megkérdezett védők esetében kiderült, hogy nem feltétlenül rendelkeznek azokkal az eljárás kezdetén betöltendő szerepükhöz szükséges készségekkel, például nehézségük volt a hallgatáshoz való jog gyakorlásának következményeinek ügyfélnek nyújtandó magyarázatával, vagy a kihallgatáson való aktív részvétellel, beavatkozással kapcsolatban. Ezen kívül a hatóságok és elsősorban a rendőrség szakmai bizalmatlansága az ügyvédekkel szemben sokszor nem tette lehetővé a rendőrségi fogvatartás során, hogy a védők fellépjenek az ügyfél jogainak védelme érdekében.

² Blackstock, J., Cape, E., Hodgson, J., Ogorodova, A. & Spronken, T.N.B.M. (2014). Inside police custody: an empirical account of suspects' rights in four jurisdictions (Ius Commune Europaeum, 113). Antwerp: Intersentia.

A SUPRALAT projekt ennek a problémának a kezelését célozta gyakorlatorientált ügyvédképzések felépítésén keresztül, hogy azok a) felhívják a figyelmet a gyanúsítottak eljárási jogaira, és az ügyvédek ezek érvényesítésében gyakorolt szerepére, és b) fejlesszék az ehhez szükséges készségeiket. Egyes projektországokban a rendőrséggel együttműködésben zajlottak a képzések, hogy mindkét oldalon a témára irányítsák a figyelmet, és megerősítsék a szakmai bizalmat.

1.2. A képzés hiánypótló jellege

Amint azt a jelen projekt keretében végzett igényfelmérés³ és a projekt tagjai által korábban folytatott empirikus kutatás⁴ is bizonyította, sok európai országban hiányoznak a gyakorlatorientált képzések a jogi segítségnyújtás rendőrségi fogvatartás⁵ során történő gyakorlása témájában.

Mostanáig számos uniós tagállamban volt jellemző a gyakorlat, hogy az ügyvédek ritkán nyújtottak hathatós jogi segítséget az első rendőrségi kihallgatáson.⁶ Napjainkban, az európai és ebből fakadóan a hazai szabályozásban beállt változások nyomán az ügyvédek szisztematikusan kell, hogy jogi segítséget nyújtsanak az ügyfeleknek a rendőrségi őrizet során, ideértve a gyanúsított kihallgatást.

Ugyanakkor a megfelelő képzések hiányában, az ügyvédek gyakran nem látják világosan, a gyakorlatban mi a szerepük az ügyfél rendőrségi fogvatartása során. A kutatási eredmények azt mutatják, hogy a védőügyvédek gyakran nem rendelkeznek a rendőrségi fogvatartás során gyakorolt jogi segítségnyújtáshoz szükséges hatékony kommunikációs készségekkel. Az ügyfél rendőrségi fogvatartása más megközelítést követel, és más gyakorlati készségeket, mint az ügyfél ügyészség vagy bíróság előtti képviselése. Míg a bíróság előtt a meggyőző érvelési és retorikai technikák hasznosak elsősorban, a rendőrségi fogvatartás során nyújtott jogi segítséghez fejlett interperszonális kommunikációs készségek szükségesek. Ezeket a készségeket egy kihívásokkal teli helyzetben kell használnia az ügyvédnek: a fogvatartást és a kihallgatást uraló rendőrség nem feltétlenül együttműködő, az ügyfelek ugyancsak akadályozhatják az együttműködést,⁷ vagy lehetnek olyan állapotban, ami komoly nehézségeket jelent a hatékony kommunikáció szempontjából.⁸ A segítséget gyakran rövid

³ A képzési igényfelmérésre Belgiumban, Angliában és Wales-ben, Írországon és Hollandiában került sor.

⁴ Lásd fent, a 2. lábjegyzet alatt; Vanderhallen, M., Jong, A. de, Nelen, H. & Spronken, T.N.B.M. (2014). *Toga's in de verhoorkamer. De invloed van rechtsbijstand op het politieverhoor.* (Togas in the Interrogation Room: the Influence of Legal Assistance on Police Interrogation), Den Haag: Boom Lemma uitgevers; M. Panzavolta, D. de Vocht, M. van Oosterhout and M. Vanderhallen (eds.), *Interrogating young suspects: Procedural safeguards from an empirical perspective*, Cambridge (etc.): Intersentia (in print, forthcoming 2016).

⁵ A "rendőrségi fogvatartás" és "őrizet" kifejezések felváltva fordulnak elő a szövegben, mindkét esetben a személyes szabadság eljárás kezdeti rövid megvonását takarja a gyanúsítással kapcsolatban azzal a céllal, hogy kihallgassák az eljárás alá vont személyt.

⁶ Számos EU-s tagállamban (pl. Belgiumban, Franciaországban, Írországon és Hollandiában) az Emberi Jogok Európai Bírósága által a *Salduz kontra Törökország* (36391/02, 2008. november 27.) ügyben hozott ítéletet, valamint az Európai Parlament és a Tanács 2013/48/EU az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról szóló irányelvének elfogadását követően változott meg.

⁷ Különösen kirendelt védők esetében.

⁸ Például érzelmi labilitás, fokozott izgalom vagy zavartság, bódítószer hatása vagy alvás megvonás esetén.

határidejű értesítést követően kell biztosítani, sürgető és adott esetben ellenséges környezetben. Éppen ezért nyilvánvalóan szükségszerű az ügyvédek gyakorlatorientált képzése, hogy felkészültek legyenek a kihívásokkal teli helyzetben is, amelyben a rendőrségi őrizetben lévő ügyfél jogi segítése zajlik.

1.3. Az érintett témák

A képzésben megjelenik a jogi, a jogi pszichológiai és a kommunikáció-elméleti perspektíva.

A következő témák köré épül a képzés:

1. **Európai/nemzetközi jogi szabályozás:** a gyanúsított eljárási jogairól és az ügyvéd szerepéről a rendőrségi fogvatartás során (a védelem jogosítványai).
2. **Nemzeti szabályozás és gyakorlat:** a gyanúsított eljárási jogairól és az ügyvéd szerepéről a rendőrségi fogvatartás során (jogi és etikai mozgástér/kötelezettségek).
3. **Ügyvéd és ügyfél közötti konzultáció a rendőrségi fogvatartás során:** a konzultáció során érintendő témák, tanácsadási modellek, releváns kommunikációs készségek (bizalomépítés, aktív figyelem, kikérdezés és összefoglalás), kommunikáció a “nehéz” ügyfelekkel.
4. **Gyanúsított kihallgatás (jogi, kommunikációs és pszichológiai perspektívából):** rendőrségi célok és etikai sztemderdek, védői célok, a kihallgatás során jelenlévő nyomásgyakorlás, kihallgatási modellek, a védő szerepe a nyomásgyakorlás szempontjából, beavatkozás a kihallgatásba.
5. **Kommunikációs készségek:** Bevezetés a kommunikációs készségekbe: bizalomépítés, hatékony verbális kommunikáció, aktív figyelem, kérdezés és pozitív konfrontáció.
6. **Kiszolgáltatott gyanúsítottak rendőrségi őrizetben (jogi és pszichológiai perspektívából):** nagyon általánosan, a kiszolgáltatottság különböző esetei, annak kihatása a kihallgatásra és a büntetőeljárásra, az ügyvéd eszközei a kiszolgáltatott gyanúsítottal folytatott konzultáció során

1.4. A SUPRALAT képzés szerepe és jelentősége az ügyvédképzések körében

Fontos észben tartani, hogy a SUPRALAT projekt keretében fejlesztett képzés csak egy elemét képezi a szakmai képzési folyamatnak, melyben ideális esetben részt vesznek az ügyvédek egy európai államban.

A SUPRALAT képzési program célja, hogy felhívja a résztvevő ügyvédek figyelmét:

- annak szükségességére, hogy aktív és ügyfélközpontú eszközöket építsenek be a védői stratégiáikba, illetve azokra a korlátokra, melyeket figyelembe kell venni;

- azokra a készségekre, melyekre szükség van, hogy hatékonyan lássák el védői feladataikat az ügyfél rendőrségi fogvatartása során, és az e készségek fejlesztését szolgáló eszközökre.

Számos téma, melyek hasonlóképpen fontosak, nem váltak részévé a jelen képzési programnak a képzés időbeli keretei miatt. Ezeket a témákat azonban érdemes észben tartani egy átfogóbb képzési terv kialakítása során:

- A rendőri kihallgatási gyakorlat és technikák – e témát bár érinti a jelen képzés, csak részben, a képzésre szánt időkeret okán. Ugyanakkor a kihallgatási módszerek alapos ismerete legalább annyira fontos a megkérdezett szakértők szerint, mint a kihallgatáson betöltendő védői szerep ismerete.
- Kiszolgáltatottság a büntetőeljárásban (ideértve a rendőrségi fogvatartás eljárási szakaszát) – e témával kapcsolatban érdemes lehet bevonni szakértőt, aki elősegítheti, hogy a képzésen résztvevők jobban értsék az egyes kiszolgáltatott állapotok és helyzetek természetét, könnyebben felismerjék a mentális betegségek tüneteit, és hatékonyabban kezeljék a speciális kiszolgáltatottsággal küzdő ügyfeleket.
- Emlékezéssel kapcsolatos kérdések – Hasznos lehet a téma részletesebb tárgyalása annak érdekében, hogy az ügyvédek jobban mérjék fel az ügyfelek és a tanúvallomások megbízhatóságát.

2. A képzés mögötti filozófia

2.1. A képzés természete

A képzés alapjaként azt feltételezzük, hogy a következő tényezőkre van szükség az aktív és ügyfélközpontú védelem felépítéséhez:

- A reflektív gyakorlat fejlesztése:** ebből a szempontból hangsúlyos a megoldások azonosításának *folyamata* (pl. mely magatartásforma van összhangban leginkább a szakmai értékeimmel?) az *eredményhez* képest (pl. a konkrétan átadott praktikus iránymutatás).⁹
- Interdiszciplináris tudásbázis:** a kizárólagosan elméleti fókusz elmozdítása a jogról más tudományterületek, például a kommunikációtudomány és a jogi pszichológia felé.

⁹ A reflektív gyakorlat a saját cselekedeteinkre való reflexió képessége egy folyamatos tanulási folyamatban. (Schön, Donald A. (1983). *The reflective practitioner: how professionals think in action*. New York: Basic Books). Ez magában hordozza a mindennapi cselekvésben megjelenő értékek és elméletek kritikus szemléletét. (Bolton, Gillie (2010) [2001]. *Reflective practice: writing and professional development* (3rd ed.). Los Angeles: Sage Publications.). Schön kétféle reflektív gyakorlatra utal, egyrészt a cselekvés közben gyakorolt reflexióra, másrészt a visszatekintő reflexióra. ((Schön, Donald A. (1983). *The reflective practitioner: how professionals think in action*. New York: Basic Books).

- c) ***A kommunikációs készségek fejlesztése a releváns kontextusban:*** különös hangsúlyt kell helyezni arra, *hogyan* kell tanácsot adni és beavatkozni a rendőri kihallgatásba, és nemcsak arra figyelni, hogy mi a tanács és beavatkozás tárgya és tartalma.

2.2. Képzési célok

Az aktívabb és ügyfélközpontú védői gyakorlat elősegítésének általános céljával összhangban a képzés a következő konkrét célokra irányul:

- 1) a reflektívabb gondolkodásmód terjesztése a védőügyvédek körében
- 2) a figyelem felkeltése az alapvető fontosságú kommunikációs készségekre, melyek szükségesek a hatékony fellépéshez a rendőrségi fogvatartásban lévő gyanúsítottak érdekében.

2.3. Alapvető oktatási elvek

A következő oktatási elvekre épült a képzési program:

- Aktív tanulás

Az új tudás elsajátítását elősegíti, ha azt rögtön alkalmazzuk a gyakorlatban, például szerepjátékok keretében. Az aktív tanulás esetén nemcsak olvasunk, vagy hallgatunk egy előadást, hanem aktívan cselekszünk a tanulási folyamat során.

Az aktív tanulás növeli a résztvevők motiváltságát, különösen abban az esetben, ha a képzésen éppen az ő mindennapi munkájuk szempontjából releváns ismeretekről van szó. Ezt el lehet érni a képzés kezdetén tartott beszélgetéssel, ahol a résztvevők megoszthatják az elvárásaikat, illetve elmesélhetik, a képzés hogyan illeszkedik a mindennapi munkájuk szempontjából hasznos fejlődésükbe.

- Autentikus feladatok

Az összetett készségeket legkönnyebben autentikus kontextusban lehet fejleszteni. Hasznos, ha az ezt szolgáló feladatokat olyan helyzetekben kell elvégeznie a képzés résztvevőinek, amelyek hasonlóak a valós helyzeteikhez, melyekkel a gyakorlatban találkoznak. Ennek az egyik módja, ha valós eseteken alapulnak a képzési gyakorlatok, illetve ha a résztvevők saját ügyeket hoznak be a gyakorlatokba.

Fontos, hogy eltérő komplexitású ügyek kerüljenek terítékre: érdemes az egyszerűbb esetekkel kezdeni a képzési gyakorlatokat, és később áttérni a nehéz vagy valamely okból különleges esetekre.

- Vegyes oktatási módszerek

A jelen képzés célcsoportja gyakorló ügyvédek**ből** áll. Éppen ezért nyilvánvalóan korlátozott a képzésre rendelkezésre álló idő, és minél hatékonyabban kell használni azt. A személyes találkozással járó, tantermi képzést azokra a gyakorlatokra érdemes fordítani, melyek a résztvevők interakcióját teszik szükségessé. Az alapvető, elméleti tudást az e-learning modulokon keresztül lehet közvetíteni a tantermi képzést megelőzően.

Ugyanakkor fontos, hogy a résztvevők számára is egyértelmű legyen a képzés kohéziója, ezért érdemes a tantermi képzés során visszautalni az e-learning felületen található információkra, ahol relevánsak.

- Együttműködésen alapuló tanulás

A tanulás társasági tevékenység. Kérdéseken és beszélgetéseken keresztül tanulunk, például miközben elmeséljük egymásnak a tapasztalatainkat, végignézzük mások módszereit az egyes gyakorlatokban, és ezt közösen értékeljük. Az együttműködésen alapuló tanulás lehet strukturálatlan, nyílt eszmecsere, vagy lehet strukturált, a csoport egyes résztvevőire különböző szerepek és feladatok oszthatók.

Az együttműködésen alapuló tanuláshoz szükséges a csoporton belüli bizalom. Ezért fontos, hogy bizonyos időt eltöltsenek a résztvevők az ismerkedéssel, illetve a képzésen irányadó alapvető szabályok rögzítésével (amelyet maguk a résztvevők alakíthatnak). A képzők feladata, hogy ezt lehetővé tegyék, moderálják, és kezeljék az esetlegesen felmerülő problémákat.

- Reflexivitás

A reflexivitás fontos a hatékony szakmai működésben. A saját cselekedetre való reflexió, a visszajelzések kérése, és a fejlődést szolgáló utak keresése bármely mindennapi szakmai munkának integráns része kell, legyen.

A reflexivitásra nagy hangsúlyt helyez a képzés, minthogy a rendőrségen folytatott interakciók változatos kihívások elé állítják a gyakorló ügyvédeket. Fontos, hogy tudatosan mérlegeljék a nyitva álló opciókat, és stratégiai szempontból jó döntést hozzanak a pillanat hevében.

3. Az eredményes képzés előfeltételei

3.1. A csoport nagysága, a képzők száma

Minthogy ez egy készségfejlesztő képzés, kis csoportok számára tartandó. Ideális esetben egy képzőnek kellene esnie négy-öt résztvevőre. A résztvevők ideális létszáma nem több, mint 12 fő. Egy ennél nagyobb csoportban nehezen alakítható ki a bizalmi légkör, ami a képzés eredményességéhez szükséges.

Másfelől egy nagyobb csoport esetében felmerülhet a probléma, hogy nincs minden résztvevőnek lehetősége aktívan résztvenni a gyakorlatokban. Ezen kívül könnyen beállhat a “hallgatóság effektus”, nevezetesen, hogy a résztvevők nem vesznek részt természetesen a szerepjátékokban, minthogy túl sok ember figyeli közben őket.

3.2. A képzők tulajdonságai és szakértelme

- A következő készségeknek kell jelen lennie a képzők csapatában: szükség van egy gyakorló büntetőjogászra, egy pszichológiában jártas, és lehetőség szerint egy jogi pszichológiában jártas képzőre, valamint egy kommunikációs szakértőre. Amennyiben nincs lehetőség ez irányú szakértelemmel bíró képző részvételére egy jövőbeli képzésen, ennek megfelelően módosítandó a képzés tematikai felépítése.
- Minden képzőnek tisztában kell lennie az ügyvédek rendőrségi őrizetben lévő gyanúsítottak érdekében végzett munkájával, és a rendőrség kihallgatási technikáival.
- A képzőknek képesnek kell lennie a reflektív megközelítésre, és annak átadására.
- A pszichológus képzőnek a) tisztában kell lennie a gyakorló védőügyvéd szerepével és céljaival a rendőrségi őrizetben tartott gyanúsított jogainak érvényesítése során: ideértve a kihallgatáson való nyomásgyakorlás és az önvád megelőzésének kérdését, és tisztában kell lennie azzal, hogyan érvényesülnek a különböző kommunikációs készségek az ügyvédi munkában; b) megfelelően kritikus szemlélettel kell rendelkeznie a kihallgatással kapcsolatban (ismerje a különböző kihallgatási és nyomásgyakorlási technikákat).

3.3. A szükséges infrastruktúra

- Egy nagyobb alapterületű terem és egy kisebb terem szükséges a képzés lebonyolításához. Ha erre nincs lehetőség, egy nagyobb teremben is megoldható.
- Ha van lehetőség a két teremre, a kihallgatási és konzultációs szerepjáték autentikus atmoszféráját teremtheti meg, ha a kisebb teremben zajló szerepjátékot videokamerával rögzítik, és ezzel egy időben levetítik a nagyobb teremben lévő résztvevőknek. Ha erre nincs lehetőség, jól működhet akkor is a szerepjáték, ha mindenki egy teremben van, hiszen kis csoportot alkotnak a szerepjátékban aktívan résztvevők és az azt megfigyelők.

4. A képzés struktúrája

4.1. A SUPRALAT képzési projekt menete

Első eseményként lehetséges jövőbeli képzők képzését szerveztük meg a SUPRALAT projekt keretében. Kifejezetten kiterjedt büntetőjogi gyakorlattal rendelkező ügyvédek számára hirdettük meg a képzést, hogy közülük kiválaszthassunk egy résztvevőt, aki a projekt keretében tartott második, ügyvédjelöltek számára tartott képzést vezeti.

A képzők képzését egy interdiszciplináris szakértői csapat tartotta, akadémiai szakértő, gyakorló és képzési tapasztalattal rendelkező büntetőjogászok, valamint kriminálpszichológusok részvételével. A képzők képzése tematikai és módszertani felépítése megegyezett a jelöltképzéssel, hogy a kiválasztandó képző maga is átélje a SUPRALAT képzést résztvevőként.

A képzések értékelésének eredménye szerint mindkét alkalommal sikerült elérni a kívánt célokat, és a jelöltképzésen hasonlóan pozitív visszajelzéseket kapott a képzők képzésén kiválasztott képző, mint a képzők képzésének vezetői. Mindkét képzésen jelen voltak a kriminálpszichológus szakértők, amennyiben nincs lehetőség ez irányú szakértelemmel bíró képző részvételére egy jövőbeli képzésen, ennek megfelelően módosítandó a képzés tematikai felépítése.

4.2. A képzések felépítése és időtartama

A teljes képzés néhány hetet vesz igénybe, minthogy magában foglalja:

- az e-learning szakaszt (3 hét);
- a tantermi képzést, ami ideális esetben két napos; és
- az “utánkövetési” szakaszt (a tantermi képzés után 2-6 hónappal).

4.3. Az e-learning szakasz

- A következő **célokra** használható a *tantermi képzés előtt* az e-learning felület:

1. A képzők és a résztvevők bemutatkozása

A bemutatkozás célja, hogy a résztvevők már a tantermi képzés előtt “találkozzanak” a képzővel/képzőkkel, és ez elősegítse a tantermi képzésen zajló oldott kommunikációt,

valamint a képzők előzetes információkat szerezzenek a résztvevők elvárásairól. Természetesen e funkció kihasználása nélkül is alkalmazható az e-learning segédanyag.

2. Az elméleti anyag megosztása a résztvevőkkel

Az e-learning felületen található modulok képezik a képzés elméleti tudásanyagát. Ideális esetben a résztvevőknek tanulmányozniuk kell azt a tantermi képzést megelőzően.

3. Ösztönzés a reflektív gondolkodásra

A szakmai szerepre való reflexió készségének fejlesztése egy központi eleme a képzési programnak. Az e-learning anyag segít "bemelegíteni" a tantermi képzés előtt az abban feltett kérdésekre adott válaszokkal, illetve az ott megjelenő gyakorlatokkal.

• **E-learning eszközök**

A SUPRALAT kísérleti képzéseiben használt e-learning anyag a következő elemekből épült fel:

- a) Egy bemutatkozó videó (ezt a jövőbeli képző helyettesítheti a saját rövid bemutatkozó videójával)
- b) Elméleti modulok (interaktív) e-learning formában
- c) Webinarok
- d) Kiegészítő anyagok, mint listák, forgatókönyvek, stb.

A csomag részét képezték szakmai anyagok is ajánlott olvasmányként, mint a vonatkozó esetjogból származó döntések és akadémiai publikációk.

• **Az e-learning anyag használata**

A SUPRALAT kísérleti képzéseiben a Moodle rendszert használtuk az e-learning anyag kezelésére.

Összességében pozitívan értékelték a résztvevők, ugyanakkor jeleztek nehézségeket is azzal kapcsolatban, hogy több instrukcióra lett volna szükségük a Moodle felület hatékony használatához. Ezeket a nehézségeket feloldhatja a továbbiakban szereplő rövid összefoglaló az e-learning anyag felépítéséről, valamint egy konkrét jövőbeli képzés esetén a helyi körülményeknek megfelelően érdemes a használati instrukciók átadásának módját meghatározni. Az e-learning felület használata kapcsán további hasznos információkat nyújthat a Magyar Helsinki Bizottság a jövőbeli képzések szervezői számára.

5. A képzés részletes bemutatása

5.1. Az e-learning szakasz (a tantermi képzést megelőző 3 hét)

5.1.1. Az e-learning modulok

A modulok **hat témáról** szólnak:

1. EU-jog a gyanúsítottak büntetőeljárási jogairól
2. Az ügyvéd szerepe a rendőrségi őrizetbe vétel során
3. A jogi képviselőhez és a gyanúsítottak rendőrségi kikérdezéséhez kapcsolódó nemzeti szabályozás
4. Kommunikációs készségek
5. A gyanúsított kihallgatása
6. Kiszolgáltatott gyanúsítottak

A résztvevők a saját ritmusukban haladnak végig a tantermi képzést megelőző néhány hétben az e-learning anyag moduljain. Érdemes időben, egy hónappal a tantermi képzés előtt megosztani a felülethez való hozzáférést a résztvevőkkel röviden összefoglalva annak szerepét a képzési programban.

Összességében a SUPRALAT kísérleti képzéseken résztvevők hasznosnak és megfelelő színvonalúnak tartották az e-learning modulokat. A résztvevők nem tartották túlzottnak a felületen közvetített információk mennyiségét, épp ellenkezőleg, volt, aki megemlítette, hogy érdemes lenne kiegészíteni a rendőrség kihallgatási technikáira fókuszáló modullal.

A jövőbeli képzéseken szabadon dönthető el a helyi igényeknek megfelelően, hogy mely modult szeretnék használni a képzők.

5.1.2. Elméleti, e-learning modulok: legyen kötelező vagy sem?

A SUPRALAT kísérleti képzések során mindkét megoldást kipróbáltuk: például Hollandiában az e-learning program teljesítése feltétele volt a képzési kreditpontok megszerzésének, míg Írországból kiegészítő segédanyagként ajánlották a résztvevők figyelmébe a szervezők, de nem tették kötelezővé, a képzési program teljesítésének nem volt feltétele.

A résztvevők értékelése azt mutatja, hogy nem volt jelentős különbség az e-learning felület használatában a két megoldás esetében. Éppen ezért javasoljuk, hogy a képzési program teljesítésének NE legyen feltétele az e-learning modulok tanulmányozása és az ott található feladatok elvégzése. Ehelyett a képzők, illetve képzésszervezők más eszközökkel segítsék elő az e-learning felület használatát, például röviden foglalják össze a résztvevők számára, miért fontos és hasznos annak tanulmányozása, és milyen információk és tudás birtokába juthatnak általa.

5.1.3. Jó tanácsok a képzőknek

- Az egyik kezdeti célja az e-learning felületnek a bemutatkozás, a csoportként való működés előkészítése. Ez csökkenti a tantermi képzésen erre fordítandó időt. A jövőbeli képzés szervezője készíthet/készíttethet egy bemutatkozó videót magukról a képzőkről. Ha erre nincs lehetőség, készíthető egy fotó róluk, amit fel lehet tenni az e-learning felületre egy rövid bemutatkozó szöveggel együtt.
- Habár nem javasoljuk, hogy kötelező legyen az e-learning felületre való belépés, a modulok előzetes tanulmányozása, fontos felhívni a résztvevők figyelmét, hogy ezzel tehetik a leghasznosabbá saját maguk számára a képzési programot.
- Ha a résztvevők interaktívan nyilvánulnak meg már az e-learning felületen is, kérdéseket tesznek fel, észrevételeik vannak, bemutatkoznak, a képzőknek érdemes gondosan áttanulmányozni a visszajelzéseiket, hogy ezzel már előzetesen benyomásokat szerezzen a képzéssel kapcsolatos elvárásokról.
- A képző próbálja aktiválni a résztvevőket már az e-learning szakaszban akár a következő kérdésekkel:
 - Milyenek a tapasztalataik az e-learning felület használatával kapcsolatosan?
 - Mit várnak a tantermi képzéstől?
 - Az egyes modulok kapcsán is tehet fel konkrét kérdéseket.
- A képző maradjon aktív az e-learning szakasz teljes ideje alatt: jelezzon vissza azok számára, akik megnyilvánulnak, bemutatkoznak az e-learning felületen, küldjön emlékeztetőt a modulok teljesítésének hasznosságáról. Ezzel egy időben, a visszajelzések nyomán, a tantermi képzés felépítése is alakítható, hogy az megfeleljen a résztvevők igényeinek.

5.2. Tantermi képzés

5.2.1. Bevezetés

A **kétnapos** tantermi képzés **négy foglalkozásból** áll, amit 2-6 hónappal később (ez a helyi igényeknek megfelelően alakítható) követ egy **félnapos, emlékeztető, „utánkövető” képzés**. Minden ülést érdemes egy rövid beszélgetéssel kezdeni, melynek során a résztvevők felelevenítik az e-learning anyagban olvasottakat. Ennek a célja, hogy aktiváljuk az e-learning anyagban talált információkat, tudást, és hogy keretet adjunk az adott foglalkozás tematikai bevezetőjének.

5.2.2. Mintaprogram a tantermi képzéshez

A mintaprogram a SUPRALAT projekt keretében tartott magyarországi képzések tematikáját követi. A későbbiekben szereplő részletes képzési útmutató a magyarországi tapasztalatokra épül, kivéve a kommunikációs készségekről szóló foglalkozásokat, melyek esetében a projektben közreműködő nemzetközi szakértők segédanyagát adaptáltuk.

1. nap

9-10.45: Bemutatkozás, bevezető előadás

A képzési projekt bemutatása, az aktuális képzés célja

Az Európai Bíróság és az Emberi Jogok Európai Bírósága vonatkozó joggyakorlata

10.45-11.00: Kávészünet

11.00-12.00: Kommunikációs készségek I.

Bevezető gyakorlat

12.00-13.00: Ebéd

13.00-15.10: Kommunikációs készségek II.

Rapport készség fejlesztése, emberi testbeszéd

15.10-15.30: Kávészünet

15.30-17.00: Kommunikációs készségek III.

A kommunikáció sajátosságai, a vallomástétel pszichológiája és a kihallgatások sajátosságai

- 1. nap zárása -

2. nap

9.00-10.00: Ügyféllel folytatott konzultáció I.

Gyakorlat videó alapján

10.00-10.20: Kávészünet

10.20-11.50: Ügyféllel folytatott konzultáció II.

Gyakorlat három csoportban

Szerepjáték – „kábítószer a szemeteszsákban”

11.50-12.45: Ebéd

12.45-13.45: Rendőri kihallgatás I.

Gyakorlat videó alapján

13.45-15.00: Rendőri kihallgatás II.

Szerepjáték – „az orgazdasággal gyanúsított Kovács Ilona kihallgatása”

15.00-15.15: Kávészünet

15.15-16.30: Rendőri kihallgatás III.

Szerepjáték – „az emberöléssel gyanúsított Szegedi Gábor kihallgatása”

16.30-17.00: Visszajelzés

A résztvevők visszajelzése, a képzés szóbeli és írásbeli értékelése

- A képzés zárása –

1. FOGLALKOZÁS: BEMUTATKOZÁS, BEVEZETŐ ELŐADÁS

A foglalkozás célja:

- a) Ismerkedés a résztvevőkkel, a hangulat oldása
- b) A képzés céljának körvonalazása
- c) Az e-learning anyagban tárgyalt elméleti ismeretekkel kapcsolatban felmerülő kérdések megválaszolása
- d) A szakmai szerep tudatának elmélyítése, a rendőrségi őrizetben való aktív ügyvédi jelenlét jelentőségének megvitatása
- e) A vonatkozó európai normatív keretek rövid összefoglalása

Segédanyag:

- Ppt (2. melléklet)

A foglalkozás felépítése:

Bevezető/ ismerkedés, hangulatoldás, a képzés céljainak ismertetése

Elméleti kérdések/ az e-learning anyagban olvasottak megvitatása, az ügyvédi szerep megvitatása (40-45 perc)

Előadás/ rövid előadás és gyakorlat az európai normatív keretéről (1 óra)

Megjegyzés: a foglalkozások időtartama rugalmasan kezelendő, a résztvevők tapasztalatai, hozzászólásainak vélhető terjedelme alapvetően meghatározza a konkrét jövőbeli képzések időkereteit.

A foglalkozás ütemezése és moderálása:

A képzőknek rugalmasnak kell lenniük a foglalkozás vezetése során. Az egyes programpontokra szánt időt érdemes a résztvevők igényeihez alakítani. A lényeg, hogy sor kerüljön a fent megnevezett lépésekre. A bizalomépítést és ismerkedést célzó első programpont annak fényében lehet hosszabb vagy rövidebb, hogy mennyire ismerik egymást a résztvevők. Ha korábban is kapcsolatban álltak munkájuk, jelölti tevékenységük során, értelemszerűen nincs szükség a hosszas ismerkedésre. Ha azonban a résztvevők nem ismerték korábban egymást, érdemes több időt szánni az ismerkedésre, hogy az oldottabb hangulat jó

alapot teremtsen a szerepjátékokhoz és szabad eszmecserékhez. Arról is lehet szó, hogy nagyobb igény vagy szükség mutatkozik a normatív környezet részletesebb ismertetésére. A képző ugyanakkor feltétlenül szánjon elég időt a nyitott dialógust esetlegesen gátló tényezőkre, kérdésekre, például a beszélgetések bizalmas jellegére, a résztvevők tudásának/tapasztalatainak eltérő mélységére, vagy épp a megfelelő véleményalkotás és - kifejezés módjára.

1. Bevezető:

Az ülés célja a résztvevőkkel való ismerkedés, a képzés céljának bevezető ismertetése, a képzés interaktív jellegének hangsúlyozása: a két nap során oldott beszélgetésekre kerül sor a felmerülő kérdések megvitatása céljával, amibe beépülnek a résztvevők tapasztalatai, ötletei. A képző röviden ismertesse a képzés tematikai felépítését, és magyarázza meg az egyes foglalkozások közötti logikai kapcsolatot. A bevezető képzői felszólalás legyen rövid (7-10 perc).

Második lépésként a képző megkéri a résztvevőket, mutatkozzanak be, meséljék el, milyen szakmai tapasztalatokkal rendelkeznek, mit várnak a képzéstől, és mely ügyvédi készségeik fejlesztését remélik a két naptól.

Mintakérdések:

- Ha újrakezdhetnéd a pályaválasztást, és nem jogász lennél, milyen irányba indulnál?
- A jogon kívül melyek a legkedveltebb tevékenységeid?
- Ha megkérdeznénk a legjobb barátaidat, miben vagy a legtehetségesebb, mit válaszolnának?
- Ha megkérdeznénk a legjobb barátaidat, milyen pályán kellene lenned a jogi pálya helyett, mit válaszolnának?

Az ismerkedést célzó körkérdések célja, hogy a résztvevők minél oldottabban érezzék magukat egymás társaságában, ne csak kollégaként tekintsenek egymásra, hanem önálló személyiségekként, akik történetesen védőügyvédek, illetve annak készülnek. A beszélgetés

során megmutatkozik az egyes résztvevők különböző karaktere, ami a későbbiekben magyarázatot ad a személyes stílusból adódó válaszokra.

A résztvevők bemutatkozását követően röviden visszaveszi a szót a képző, hogy elmondja a képzésen irányadó elveket és annak struktúráját. (A csoportban a képzés során tiszteletben tartandó szabályok ismertetése különösen fontos a bizalmi légkör megteremtése érdekében.)

Ideális esetben érdemes szóba hozni a következőket:

- A csoportra és képzésre vonatkozó szabályok: Minden, a képzésen megosztott információ bizalmasan kezelendő, így módon a résztvevők nyugodtan nyilatkozhatnak saját véleményükről, mondhatták el saját tapasztalataikat. A résztvevők tisztelettel fordulnak egymáshoz.
- A képzés felépítése és programja: A képző elmagyarázza az e-learning anyag és a tantermi képzés közötti viszonyt, majd ismerteti a képzés programját, és megnyitja a képzést egy rövid beszélgetésre, ha a résztvevőkben kérdések merülnének fel a képzés programjával kapcsolatban.

2. Elméleti kérdések:

Ebben a beszélgetésben a résztvevőknek kell vezető szerepet játszaniuk. Elméletileg a résztvevők előzetes kérdéseket fogalmaztak meg a tantermi képzés előtt az e-learning felületen. Ezeket a kérdéseket nem sokkal a képzés előtt kapja kézhez a képző, így a beszélgetés tematikai felépítését közvetlenül a tantermi képzés előtt alakítja ki.

Ugyanakkor a képzőnek készülnie kell saját kérdésekkel, témafelvetéssel arra az esetre, ha a résztvevők túl kevés vagy ismétlődő jellegű kérdéseket tesznek fel, vagy a képző hiányol olyan témákat a kérdések köréből, melyeket feltétlenül meg kell vitatni.

Azért fontos, hogy az e-learning anyag moduljaira vonatkozó kérdéseket tegyen fel a képző, hogy kiderüljön, a résztvevők kellő alaposággal tanulmányozták-e azokat; azonos vagy különböző tudásszinten állnak-e egymáshoz képest; illetve hasonló vagy különböző nehézségekkel találkoznak-e munkájuk során.

A képzőknek javasoljuk, hogy 4-6 kérdéssel készüljenek, amivel elindítják az interakciót. A képző nem válaszolja meg a felvetett kérdéseket, inkább moderátorként vezeti a beszélgetést.

Mintakérdések:

- az európai szabályokról:
 - Az Európai Parlament és a Tanács 2013/48/EU irányelvének implementációja kapcsán számos probléma említhető az ügyvédek kihallgatásokon való aktív jelenléte tekintetében. Mindannyian láttátok Ed Cape előadását. Milyen következményekhez vezethet az ügyfélre nézve, ha az ügyvéd passzív marad a kihallgatás során? Hogyan látod a saját szereped?

- Az ügyvéd szerepe a rendőrőrsön + kommunikációs készségek:
 - Számos feladatod van a rendőrőrsön: konzultáció az ügyféllel, az ügyfél felkészítése a kihallgatásra. Mire helyezed a hangsúlyt?
 - Különbözőképpen kommunikálsz a rendőrőrsön jelenlévő különböző felekkel?
 - Hogyan jellemeznéd a rendőrök irányában tanúsított nem verbális gesztusaidat, magatartásodat?
 - Az ügyfél irányában? Változik ez annak függvényében, hogy milyen karakterű az ügyfél, vagy milyen bűncselekmény elkövetésével gyanúsítják?

- Konzultáció:
 - Hogyan készíted fel az ügyfelet a kihallgatásra?
 - Mire fordítasz több időt, az ügyfél történetének meghallgatására, vagy a gyanúsításból adódó jogi következmények ügyfélnek való elmagyarázására? (Miért?)
 - Korlátozottan nyújtasz információt az ügyfélnek, vagy minden releváns információt igyekszel átadni? (Miért?)
 - Első alkalommal hogyan építesz bizalmat az ügyfélben? Fontosnak, szükségesnek tartod ezt? Vezeték- vagy keresztnevéen szólítod?
 - A konzultáció során rendelkezésre álló korlátozott időt elsősorban mire fordítod?
 - Mennyire fontos neked, hogy az ügyfél kövesse minden egyes tanácsodat?

- Sérülékeny gyanúsítottak:
 - Az ügyfél egy negyvenes évei közepén járó nő, akit azzal gyanúsítanak, hogy csalással forgatta ki a vagyonából idősebb szomszédját. Az ügyfél mindent tagad. Úgy tűnik, tiszta fejjel válaszol az ügyvédi kérdésekre, mindig a “helyes” választ kapod, melyek az ártatlanságát támasztják alá. A gyanúsított kihallgatás során hirtelen mindenben egyetért a rendőrrel, és hamut szór fejére az elkövetett bűncselekményekért. Mi történik? Hogyan reagálsz?

- Gyanúsított kihallgatás:
 - Alapvetően két módja van a kihallgatásnak: a nyitott kérdéseken alapuló, információszerzési, valamint a “vádoló” hangnemen alapuló módszer. Tudsz példákat említeni a saját gyakorlatodból a két megközelítést tükröző rendőri kérdésekre?
 - Mindig világos számodra, hogy melyik módszert képviseli egy-egy kérdés?
 - Fontosnak tartod, hogy mindkét lehetséges módszerre felkészítsd az ügyfelet?
 - Előfordult már veled, hogy nem avatkoztál közbe a kihallgatás során, és utóbb megbántad?
 - Milyen tényezők, szempontok játszanak szerepet a döntésedben, hogy beavatkozz-e vagy sem? Milyen okokból avatkozol be? Amikor a rendőr nyomást gyakorol, vagy amikor az ügyfelednek tanácsra van szüksége? Mely rendőri kérdéseket kifogásolnád a kihallgatás során?
 - Jogi okra van szükséged ahhoz, hogy beavatkozz, vagy egyéb esetekben is megteszed ezt?

Megjegyzés: Lehetséges, hogy a résztvevők valamelyike megpróbál bedobni egy saját ügyet, hogy például az abban elért sikerét oszthassa meg a többiekkel, vagy hogy épp megtudja, a többiek hogyan jártak volna el az ő helyében. A képző feladata ebben az esetben, hogy tartsa a beszélgetés fókuszát a cselekedetek mögötti lehetséges motivációk kérdésén pl. a ‘sikersztorik’ helyett. Éppen ezért, ha valamely résztvevő megpróbálja megosztani a saját történetét, vagy előadni saját dilemmáját, a képzőnek diplomatikusan vissza kell terelnie a beszélgetést az annak tárgyát képező kérdésre. Ez a program pont NEM a vonatkozó jogi normák értelmezéséről szól. Ha jogi jellegű kérdések merülnek fel, próbáld nagyon röviden megválaszolni őket, vagy ígéretet tenni arra, hogy ezt később és külön megbeszélhetitek (ebben az esetben ezt ne mulasd el megtenni!).

3. Előadás:

A rövid előadás felépítése:

Strasbourggi rendszer

- Az Emberi Jogok Európai bíróságának eljárása
- Egyes védelmi jogokhoz kapcsolódó esetjog

Uniós rendszer

- Irányelvek használhatósága a hazai eljárásokban
- A büntetőeljárási irányelvek

Példák a hazai eljárásban való lehetséges felhasználásra

A részleteket lásd a 2. mellékletben található diasoron.

2. FOGLALKOZÁS: KOMMUNIKÁCIÓS KÉSZSÉGEK

A foglalkozás céljai:

- Az ügyféllel való bizalomépítés eszközeinek elsajátítása (a rendőrségi fogdán való első találkozás kontextusára tekintve)
- A nyíltvégű és egyéb kérdések alkalmazásával kapcsolatos készségek fejlesztése
- A nyíltvégű kérdések értelmének és hasznának feltárása a részletes információszerzés szempontjából
- Az aktív figyelem készségének fejlesztése
- A tájékoztatási készségek fejlesztése (a klisék és túl technikai nyelvezet elkerülése, kellően részletes információ átadása)
- A rendőrséggel folytatott pozitív kommunikációs készségek fejlesztése

A foglalkozás lebonyolítása:

A SUPRALAT projekt magyarországi képzésein két kriminálpszichológus, képzésekben jártas szakértő közreműködésével szerveztük meg a kommunikációs készségekről szóló foglalkozásokat. Tapasztalatunk szerint e foglalkozások a szakértői vezetést szükségessé teszik, így a jövőbeli képzésbe is érdemes hasonlóképpen bevonni pszichológus szakértőket, amennyiben a képzés programjának részét képezi a kommunikációs készségek tárgyköre. A továbbiakban a projektben résztvevő nemzetközi partnerek által összeállított tematika adaptált változatát ismertetjük, melyet követően visszatérünk a második képzési nap programjára, mely már ismét a magyarországi képzések programját követi.

A foglalkozás menete:

A képzők kimozdítják a készségfejlesztést a jogi kontextusból a foglalkozás kezdetén. A cél, hogy a hatékony kommunikáció kreatív módjait demonstrálják. Ezt gyakorlatok útján teszik meg.

1. Bizalomépítés (30 perc) (teljes csoportban):

Az első gyakorlat a bizalomépítést szolgálja. A célok:

- gondolkodni azon, hogy miként kommunikálnak a résztvevők az ügyféllel,
- hogyan kell bizalmat építeni,
- hogyan kell tiszteletet ébreszteni,

- milyen fordulatok vannak, melyek hasznosak a konzultáció során.

Instrukció:

- Oszd a résztvevőket 2-3 fős csoportokra!
- Kérd meg a résztvevőket, hogy legalább hat módszert és/vagy nyíltvégű kérdést fogalmazzanak meg, melyek az ügyféllel való bizalom építését szolgálják, amikor első alkalommal találkoznak vele a rendőrségi fogdán (7-8 percig tartson a kiscsoportos beszélgetés)
- Az egyes csoportok tegyenek jelentést a végeredményről, és beszéljétek meg a teljes körben.

A következő kérdések segíthetnek a beszélgetés ösztönzésében:

- Töreksszel arra, hogy megjegyezd az ügyfelek nevét, mit teszel ennek érdekében?
- Megfigyeled az ügyfél viselkedését a beszélgetés kezdetén?
- Teszel fel Hogyan? Hol? Mikor? és Ki? kezdetű kérdéseket?
- Mit teszel először, amikor meglátod az ügyfelet? (pl. mosolyogsz vagy nem? kezet rázol? bemutatkozol?)
- Hogyan üdvözlöd az ügyfeledet? A keresztnévén szólítod meg?
- Mi a legideálisabb nyitó kérdés? (Általában a résztvevők arról kezdenek beszélni, hogy elkérik az ügyfél adatait, de aztán rájönnek, hogy sokkal egyszerűbb dologról van szó, úgy mint “Hogy van?”, “Hogy érzi most magát, miközben beszélgetünk?”)
- Segít a jegyzetelés az első konzultáció során, vagy akadályozza a bizalomépítést?

Foglald össze a kiscsoportos beszélgetések eredményét, és hangsúlyozd a főbb következtetéseket. Ezek lehetnek például a következők:

- Fontos érdeklődni az ügyfél állapota felől, ezzel kapcsolatot építeni vele, mielőtt információt kérünk az üggyről.
- Rugalmasan kell alkalmazni a bizalomépítési módszereket tekintettel az ügyfél állapotára, életkorára, szükségleteire, stb.
- Tisztában kell lenni azzal, hogy a saját nem verbális kommunikációs üzeneteinket olvassa az ügyfél. Éppen ezért tudatosan kell bánni a nem verbális eszközökkel.

2. Az ügyfél kikérdezése (20 perc) (teljes csoportban):

Az összes résztvevő aktívan működik közre ebben a feladatban. A képző a körben ülő csoport közepére ül, és elkezdődik a beszélgetés.

A célok:

- a nyíltvégű kérdések használatának gyakorlása
- a nyíltvégű kérdésekkel kapcsolatos nehézségek azonosítása

Instrukció:

A résztvevők egyenként tesznek fel kérdéseket a középben ülő képzőnek. A résztvevők bármilyen nyíltvégű kérdést feltehetnek. Ha az éppen kérdező résztvevő egy ponton zártvégű kérdést tesz fel, a következő résztvevő folytatja a kérdezést. A kérdezés célja, hogy minél többet megtudjanak a résztvevők a képzőről. A 10 percig tartó kérdezést követő 10 percben mind a résztvevők értékelik az egyes kérdéseket, mind pedig a képző ad visszajelzést.

Jó tanácsok:

- A képző ne válaszoljon túl hosszan.
- Három jó nyíltvégű kérdést követően a képző adja át a szót a következő résztvevőnek.
- Előzetesen intse a képző a résztvevőket arra, hogy ne tegyenek fel túl privát jellegű kérdéseket.

Szünet

3. Kommunikáció a rendőrökkel (40 perc) (kétfős csoportokban):

A szerepjáték fő célja, hogy fejlessze azokat a kommunikációs készségeket, melyek a rendőr és ügyvéd közötti interakcióban hasznosak. A szerepjáték segít megérteni a rendőri perspektívát és a célokat, melyeket a nyomozás során elérni kívánnak. Ez fontos az érzelmek, indulatok kezelése szempontjából, és annak érdekében, hogy kölcsönös tisztelet alakuljon ki az ügyvéd és a rendőr között, ami elősegíti a fogvatartott személy jogainak érvényesülését is.

A célok:

- a rendőrrel folytatott udvarias kommunikáció készségének fejlesztése,
- a rendőr szerepének megértése,
- a rendőrség nyomozati munkája során felmerülő nehézségek megértése,
- a rendőrséggel folytatott eredményes kommunikációt akadályozó nehézségek leküzdését szolgáló eszközök azonosítása.

Instrukció:

- Oszd fel a csoportot párokba.
- A párok beszéljék meg egymás között, hogy milyen kihívásokkal találkoztak a korábbi gyakorlatukban a rendőrséggel kapcsolatban, és döntsék el, hogy mely helyzetet játsszák el. (10 perc)
- A pár egyik fele az ügyvédet, a másik a rendőrt játssza.
- Játsszák el a kiválasztott szituációt.
- Amikor végére értek a szerepjátéknak, cseréljenek szerepet, és úgy játsszák el ugyanezt a helyzetet. (10 perc)
- Miután végére értek az eredeti párok, alkossatok új párokat, akik döntenek egy másik helyzetről, melyet az előzőeknek megfelelően játszanak el. (10 perc)
- Végül beszéljétek meg a teljes csoportban a tanulságokat. (10 perc)

Jó tanácsok:

- Győződj meg arról, hogy minden egyes résztvevő érti a feladatot.
- Mozogj a szerepjátékok közben, és ellenőrizd, hogy rendben zajlanak-e, és van-e kérdése a résztvevőknek.
- Győződj meg arról, hogy minden résztvevő legyen az ügyvéd és a rendőr szerepében is.
- A következő kérdések vezérelhetik a tanulságok közös megbeszélését:
 - Hogy éreztétek magatokat a rendőr szerepében?
 - Milyen kommunikációs készségekre volt szükségetek?
 - Mely kommunikációs eszközök működtek jól és melyek nem?
 - Miért?

NAPVÉGI ZÁRÓKÖR:

Hasznos az első nap végén összegezni az aznap tanultakat, és tisztázni, hogy miként fognak hasznosulni a képzés második napján.

Az is hasznos lehet, ha a résztvevők felírják egy-egy cetlire azt az egy-két dolgot, amit a legfontosabbnak, leghasznosabbnak, illetve legtanulságosabbnak találtak a nap programjában. Ezeket az üzeneteket kivetítheti a képző másnap, demonstrálendő, hogy mennyi új dolgot tanultak már az első napon. Ez különösen azok szempontjából fontos, akik meg vannak győződve arról, hogy nem nyújthat nekik újdonságot a képzés. Ezen kívül elősegíti az önreflexiót.

A KÉPZÉS MÁSODIK NAPJÁNAK KEZDETE:

- Foglald össze az előző nap végén adott visszajelzéseket (szóban vagy kivetítve).
- Add elő a második nap tanulási céljait és programját.

3. FOGLALKOZÁS: KONZULTÁCIÓ AZ ÜGYVÉD ÉS AZ ÜGYFÉL KÖZÖTT

A foglalkozás céljai:

- A rendőrségen ügyféllel folytatott konzultáción tanúsítható negatív és pozitív ügyvédi magatartásformák azonosítása.
- Szimulációs játékok során fejleszteni az aktív figyelemhez és a megfelelő kérdezési technikákhoz kapcsolódó készségeket.
- Különböző “nehéz” ügyfelekkel való bizalomépítés technikáinak elsajátítása

A képzőnek szüksége lesz:

- videolejátszáshoz szükséges eszközökre,
- az első kiscsoportos gyakorlathoz tartozó videófelvételre (példaként lásd: <https://www.youtube.com/watch?v=M4s2G6RXWw>),
- elegendő térre vagy külön termekre a 3 vagy 4 négyfős kiscsoport számára,
- a gyakorlatokhoz társított, kiosztandó megfigyelési lapokra,
- a szerepjáték forgatókönyveire (a gyanúsítottat és rendőrt játszó résztvevők számára külön kinyomtatva),
- (opcionális) táblára (a kiscsoportos beszélgetések eredményeinek feljegyzésére).

A foglalkozás struktúrája:

15 perc: Bevezetés, az első napi reflexiók összegzése

60 perc: Ügyféllel folytatott konzultáció I. (Gyakorlat videó alapján)

15 perc: Kávészünet

90 perc: Ügyféllel folytatott konzultáció II. (Szerepjáték)

A foglalkozás részletes ismertetése:

A képzés 3. foglalkozása az ügyféllel folytatott kommunikációval kapcsolatos készségek fejlesztését célozza. A következő kérdések kerülnek a foglalkozás középpontjába:

- Az ügyfél kikérdezése az együttműködés és pontos emlékezés elősegítésének céljával

- Bizalomépítés és kommunikáció a “nehéz” (kiszolgáltatott helyzetben lévő) ügyfelekkel

1. Bevezetés (15 perc)

Hangsúlyozandó, hogy az információ szerzése és átadása a konzultáció fő célja, mely során el kell érni a következő eredményeket:

- az ügyfél megismerése,
- tájékoztatása az eljárás menetéről és a jogairól,
- egyeztetés a stratégiai döntésekről,
- az ügyvéd szerepének magyarázata,
- felkészítés a kihallgatásra.

Nyilvánvaló, de hangsúlyozandó tény, hogy a konzultáció nem kihallgatás. (Érdeemes megbeszélni a résztvevőkkel, miért nem kihallgatás.)

A képző ezen a ponton indíthat általános beszélgetést a konzultáció szerepéről, például a következő kérdések mentén:

- Mivel kezded a konzultációt? Elmagyarázod a saját szereped?
- Használod (akár gondolatban) egy teendőlistát, ha igen, mennyire ragaszkodj az eredeti tervhez? (Kezdő résztvevők, ügyvédjelöltek esetében nem feltétlenül nyilvánvaló, hogy rugalmasnak kell lenni.)
- Miből tudod/hogyan ellenőrzöd, hogy az ügyfél ért téged, bízik benned, és követni fogja a tanácsaidat?

2. Ügyféllel folytatott konzultáció I. (Gyakorlat videó alapján, 60 perc)

Ebben a gyakorlatban a résztvevőknek egy videófelvételt kell elemezniük a megfigyelési lapok (4. melléklet) használatával. A jelen útmutatóban ajánlott videófelvétel (<https://www.youtube.com/watch?v=M4s2G6RXWw>) behelyettesíthető bármely más, hasonló célt betöltő felvétellel.

A célok:

- kritikusan reflektálni az ügyvéd jogilag lehetséges lépéseire,
- értékelni az ügyvéd kommunikációs készségeit,
- azonosítani a videón szereplő döntések, lépések okait.

Instrukció:

A foglalkozás első teendőjeként vetítsd le a videót. A résztvevőknek meg kell figyelniük, mely pontokon cselekednének másképp, mint a videóban szereplő ügyvéd, és mi az, amit hasonlóképpen tennének. Ezt le lehet jegyezni a megfigyelési lapra (lásd 4. mellékletet). A videó megtekintését és rövid gondolkodást követően beszéljétek meg a teljes csoportban a benyomásokat, véleményeket.

Jó tanácsok:

- A videó lejátszása közben is figyelj arra, hogy a résztvevők aktívak maradjanak. Ha azt vennéd észre, hogy lankad a figyelem, nem jegyzetelnek a résztvevők, állítsd meg a videót, és tegyél az addig látott részével kapcsolatos, rövid észrevételeket.
- Az észrevételek alaposabb megfogalmazása céljából két csoportra oszthatod a résztvevőket, hogy aztán az egyik csoport a jogi stratégia, a másik pedig a kommunikációs módszerek szempontjából értékelje a videót.
- Hívd fel a figyelmet arra, hogy minél részletesebbek és pontosabbak az észrevételek, annál hasznosabb lesz a gyakorlat.
- Kérdezz rá az észrevételeik okára: Miért cselekednél másképp? Ha nem tartod megfelelőnek a videóban látható megoldást, hogyan tennéd ezt te magad?

Szünet

3. Ügyféllel folytatott konzultáció II. (Szerepjáték, 90 perc)

Fontos megjegyzés: *Figyelj arra a szerepjátékok vezetése során, hogy a nap folyamán legalább egyszer minden résztvevő játssza az ügyvéd szerepét.*

Az első szerepjáték egy hipotetikus eset (lásd a 3. mellékletet) kapcsán zajlik. Az ügyvédi készségek mellett a megfigyelési és visszajelzési készségek fejlesztését is célozza a gyakorlat. Csoportvezetők közreműködésével foglalják össze a csapatok a közös véleményét.

A cél, hogy a gyanúsított teljes történetét megismerjék az eljátszott konzultáció során, és tudatosítsák a viselkedésük gyanúsítottokra gyakorolt hatásait.

Instrukciók:

A résztvevők megkapják egy hipotetikus eset leírását. Csak néhány tényt ismernek meg ez alapján, mint az ügyfél nevét és néhány alapvető információt a bűncselekményről. Az egyik résztvevő egy másik, az ügyfelet eljátszó résztvevővel folytat konzultációt. (Ha van erre lehetőség, még előnyösebb, ha színészt bíznak meg a képzés szervezői az ügyfél szerepének előadásával.) A gyakorlat kiscsoportokban zajlik. Az ügyvédet és ügyfelet eljátszó résztvevőkön kívül kijelölendő egy megfigyelő (vagy több megfigyelő, ha nagyobb létszámú a kiscsoport) és egy csoportvezető. Első körben (15 perc) a megfigyelési lap segítségével kerül sor egy beszélgetésre a csoportvezetők irányításával. Ezt követően visszatérnek a résztvevők a plenáris körbe, és a csoportvezetők beszámolnak a kiscsoportokban törtétekről. (30 perc)

Az **ügyfél** a neki átadott forgatókönyv szerint játssza a szerepét. Adhatsz neki külön instrukciókat, mint például hogy válaszoljon részletesen, ha nyíltvégű kérdéseket kap, vagy játssza a „nehéz” ügyfelet (pl. aki nem bízik az ügyvédben, vagy akit csak a rendőrörsről való szabadulás érdekel), ha passzivitást érzékel az ügyvéd részéről.

Az **ügyvéd** figyelmét hívd fel arra, hogy az a feladata, hogy minél több információt szerezzen az ügyféltől bizalomépítési eszközök használata, aktív figyelem és nyíltvégű kérdések révén.

A **csoportvezető** jegyzeteljen, ha szükséges, hogy könnyen levezethesse a szerepjátékot követő kiscsoportos beszélgetést, ügyelve arra, hogy a megfigyelési lapon szereplő kérdések közül minél több megbeszélésére sor kerüljön.

A **megfigyelő(k)** értékeli(k) a kérdezési technikát, bizalomépítést és aktív figyelmet.

A kiscsoportos beszélgetést közös értékelés követi, ahol az egyes kiscsoportok vezetői megosztják a benyomásaikat, a beszélgetés eredményeit, és közös következtetéseket fogalmaz meg a teljes csoport.

Jó tanácsok:

- A gyakorlat elején ismertesd a játék szabályait, és bizonyosodj meg afelől, hogy mindenki megértette azokat.
- Minden kiscsoport munkáját kísérd figyelemmel, ne ragadj le egy csoportnál.
- Ügyelj arra, hogy minden ügyvédi szereptípust megvitassanak a résztvevők.

4. Alternatív gyakorlat: “nehézségek a konzultáció során” (45 perc)

Ha több ideig tart a képzés, és belefér a programba, a jelen gyakorlat is hasznos lehet a konzultációs készségek fejlesztése szempontjából. Az egész csoport előtt a képző játssza el a konzultáción résztvevő ügyfelet. Az előző gyakorlatra építve, beszélgetést generál néhány gyakorlati kihívásról.

Cél:

- az aktív megfigyelési készség vizsgálata,
- a kreatív problémamegoldó készségek vizsgálata,
- kérdezési technikák vizsgálata,
- kommunikációs készségek vizsgálata.

Instrukció:

- A képző játssza el az ügyfél, egy résztvevő pedig az ügyvéd szerepét egy hipotetikus eset kontextusában. A csoport azonosítja az ügyfél típusát, és javaslatokat tesz az ügyvédet játszó résztvevőnek arra, hogyan kezelje, aki ezeknek a javaslatoknak megfelelően játszik tovább.
- Példák a lehetséges nehézségekre: az ügyfél ismét előáll egy rossz stratégiával, nem érti az ügyvédet, nem működik együtt, nem megbízható.

Jó tanácsok:

- Először a résztvevőket kérdezd a kihívásokról, ha nem állnak elő saját tapasztalatokkal, építs saját tapasztalatodra.
- Te játszod az ügyfelet, de közben visszajelzéseket is kell adnod arról, mit tapasztalsz a szerepjáték során.
- Ha az ügyvédet játszó résztvevő reagál egy-egy nehézségre, hagyd, hogy végigjátssza, de aztán kérdezd meg rögtön az érintett epizód után, hogy miért cselekedett úgy, majd beszéljétek meg a teljes csoporttal.

4. FOGLALKOZÁS: GYANÚSÍTOTTI KIHALLGATÁS

A foglalkozás céljai:

- a kihallgatás közbeni beavatkozás készségének fejlesztése,
- a beavatkozást szükségessé tevő okok (pl. az ügyfél támogatása, az ügyfél védelme a meg nem engedett kihallgatási technikákkal szemben) azonosítása,
- a rendőrséggel való pozitív konfrontáció és a bizalomépítés képességének fejlesztése,
- a kihallgatási technikák azonosítása,
- annak tudatosítása, hogy fontos a rendőrséggel való hatékony munkakapcsolat kialakítása és fenntartása.

A képzőnek szüksége lesz:

- videolejátszó eszközre,
- a kihallgatási helyzetet bemutató videóra (konkrét képzés szervezése és szükség esetén vegye fel a kapcsolatot a Magyar Helsinki Bizottsággal),
- a mellékelt megfigyelési lapra,
- instrukciókra a szerepjátékhoz az ügyfelek, rendőrök és ügyvédek szerepét játszó résztvevők számára (külön-külön nyomtatva),
- (opcionális) táblára (a kiscsoportos beszélgetéseken kikristályosodott konklúziók feljegyzésére).

A foglalkozás felépítése:

60 perc: Rendőri kihallgatás I. (Gyakorlat videó alapján)

75 perc: Rendőri kihallgatás II. (Szerepjáték)

15 perc: Kávészünet

75 perc: Rendőri kihallgatás III. (Szerepjáték)

30 perc: Visszajelzés

A foglalkozás részletes ismertetése:

A 4. foglalkozáson a résztvevők a gyanúsított kihallgatáson való munkájuk hatékonyságának növeléséhez szükséges készségeiket fejleszthetik.

1. Rendőri kihallgatás I. (Gyakorlat videó alapján, 60 perc)

Célok:

- a rendőrség kihallgatás során alkalmazott stratégiáinak tudatosítása,
- a védői beavatkozásra ösztönzés: a beavatkozás okainak tudatosítása,
- a pozitív konfrontáció gyakorlása.

Instrukciók:

A résztvevők úgy nézik végig a videót, mintha védőként jelen lennének az abban szereplő kihallgatáson. Ha bármely pontján beavatkoznának a valóságban hasonlóképpen zajló kihallgatáson, "Stop"-pal jelzik, hogy meg szeretnék állítani a videó lejátszását, majd elmondják észrevételeiket. Az észrevételeket beszélje meg az egész csoport. A többiek hasonlóképpen beavatkoztak volna? Ha igen, miként és miért? Ha nem, miért?

Jó tanácsok:

- Ha senki nem állítja meg a videót, a képzőnek érdemes néhány problematikus ponton megállítani, és beszélgetést generálni.
- Készülj fel előzetesen ezekre az esetlegesen szükséges beavatkozásokra.
- Tartsd észben, hogy nem az a gyakorlat célja, hogy megmutassa a "helyes" és "hibás" pontokat, illetve okokat, ahol és amiért be kell vagy nem érdemes beavatkozni, és a képzőnek nem feladata e tekintetben egyértelmű instrukciókat adni (hiszen ez nagyban függ a kontextustól és az ügyvédi módszerektől). Ha a résztvevők igénylik az efféle iránymutatást (mert például kevésbé tapasztalt ügyvédjelöltek), a képző adjon inkább *nagyon általános* iránymutatást, ÉS tegyen fel további kérdéseket (pl. Mi lenne a jó ok a beavatkozásra véleményed szerint?)

2-3. Rendőri kihallgatás II-III. (Szerepjátékok, 75-75 perc)

A két szerepjáték között érdemes rövid, 15 perces kávészünetet tartani.

Célok:

- az érzékenység fejlesztése a rendőrség kihallgatási taktikájára,
- a védői beavatkozásra ösztönzés: az ügyfél szükségeleire való érzékenység fejlesztése,

- a rendőrökkel és ügyféllel való kommunikációhoz szükséges készségek fejlesztése.

Megjegyzés: *Ha megoldható, érdemes a gyanúsítottak és rendőrök szerepét színészekre bízni. Ha nincs erre lehetőség, a képzők és résztvevők tölthetik be ezeket a szerepeket. A szerepeket játszó résztvevők az ebédszünet és a kávészünet alatt is felkészülhetnek. Rajtuk kívül az ügyvéd szerepét értelemszerűen résztvevők játsszák. Mindenki más megfigyelő.*

A szerepjáték közben az ügyfél mind az ügyvéd, mind a rendőr dolgát megnehezíti, ehhez a színész/résztvevő előzetes instrukciókat kap. (Teljes szöveget nem szerencsés előre megírni, csak megadni az indulati csúcspontokat, és teret engedni az improvizációnak.) Mindkét szerepjáték 30-30 percig tart, melyeket egy 45-45 perces vita követ. (Érdemes szünetet tartani a két szerepjáték között.)

Instrukciók:

A színészeket fel kell készíteni előzetesen, ugyanakkor az ügyvéd szerepét játszó résztvevőknek egyszerűen használniuk kell, amit a képzés során tanultak, illetve saját tapasztalataikat hasznosítaniuk, előzetes instrukciók nélkül. Önállóan készülnek fel egy eset-összefoglaló és az ügyfél típusa ismeretében.

Jó tanácsok:

- Úgy rendezd be a teret, hogy minden résztvevő jól lássa a szerepjátékot.
- Okosan válaszd ki az ügyvéd szerepét játszó résztvevőket, lehetőleg azokat, akik láthatóan fejlődtek a képzés során.
- Ügyelj az időre, de ne állítsd meg a szerepjátékot egy indulati csomópontnál.
- Ugyanakkor avatkozz be, ha valamilyen okból nem halad rendben a szerepjáték.

NAPVÉGI ZÁRÓKÖR:

- Mindenképp figyelj arra, hogy maradjon idő a képzés értékelésére és a zárásra.
- Amennyiben sor kerül utánkövető foglalkozásra, röviden meséld el, mire számíthatnak a résztvevők ezzel kapcsolatban, illetve hogy mit kell elküldeniük előzetesen az utánkövető foglalkozás előkészítéséért.

5.3. A képzés eredményességének utánkövetése

Ha van rá mód, érdemes a képzésen résztvevőket meghívni egy utánkövetést szolgáló foglalkozásra. Az utánkövetés célja, hogy az e-learning szakaszban és a tantermi képzésen szerzett ismereteket és készségeket elmélyítse a résztvevőkben.

A foglalkozás másik célja, hogy magasabb szintű reflexióra ösztönözze a résztvevőket, például lehetőséget nyújt arra, hogy a megszerzett ismeretek gyakorlatban való hasznosításáról beszélgethessenek a képzőkkel és egymással.

A tantermi képzés és az utánkövetést szolgáló foglalkozás között érdemes 2-6 hónap szünetet tartani, hogy a résztvevőknek legyen lehetősége a saját mindennapi munkájukban alkalmazni a képzésen fejlesztett készségeiket. 6 hónap elteltével azonban könnyen feledésbe merülhetnek a képzésen átadott információk, így ennél több ideig nem érdemes várni az utánkövető foglalkozással.

Különböző megoldások lehetségesek az utánkövetés megszervezésére, például:

- 1) *E-learning*: Kérd meg a résztvevőket, hogy küldjék el egy ügyük anonim ismertetőjét, amelyben hasznosították a képzésen szerzett ismereteket, készségeket, és írják le, hogy kapcsolódó munkájuk mely pontján tapasztaltak nehézségeket, illetve fejlődési pontokat. Fontos, hogy az ismertetőik időben, legalább két héttel az utánkövető foglalkozás előtt megérkezzenek a képzőhöz.

Utánkövető foglalkozás: Az utánkövető foglalkozáson, ahol személyesen találkoznak a résztvevők ismét a képzőkkel, emelj ki 2-3 korábban elküldött, tipikusnak mondható ügyet, és ezek alapján kezdeményezz beszélgetést.

- 2) *E-learning*: Kérdd meg a résztvevőket, hogy készüljenek az utánkövető foglalkozásra rövid előadásokkal, melyekhez küldj nekik vezérgondolatokra ötletet nyújtó, reflexiót elősegítő kérdéseket.

FtF: A résztvevők megtartják rövid előadásaikat, és a beszélgetést ezek alapján moderálják a képzők.

Az is lehetséges, hogy a képző különböző opciókat ajánl fel, és a résztvevők döntenek el, mely módszert látják a leghasznosabbnak, és szeretnék alkalmazni az utánkövetés céljával.

A képzőnek szüksége lesz:

- a megbeszélés tárgyát képező esetösszefoglalók nyomtatott verziójára,
- (opcionálisan) táblára (pl. a beszélgetéseken született konklúziók feljegyzésére).

A foglalkozás felépítése:

45 perc: A képző által moderált bevezető beszélgetés

45 perc: Az 1. ügy megvitatása

15 perc: Szünet

30 perc: A 2. ügy megvitatása

45 perc: Értékelés

A foglalkozás részletes ismertetője:

Az az ideális, ha a képzők két csoportra osztják a résztvevőket, hogy mindenki részt tudjon venni érdemben a beszélgetésekben.

1. A képző által moderált bevezető beszélgetés (45 perc)

A beszélgetés célja visszajelzéseket gyűjteni a résztvevőktől arról, hogy hogyan hasznosították a képzésen szerzett/fejlesztett készségeket.

A képző elősegíti a beszélgetést, hogy abban tisztázzák a résztvevőkkel, mely képzési célokat sikerült elérni, és melyek nem épültek be a résztvevők gyakorlatába.

A résztvevők megosztják egymással a tapasztalataikat arról, hogy miként látták el a rendőrségi fogvatartásban lévő ügyfeleik képviselőjét a képzést követően. Bármely ponton másképp jártak el a képzést követően mint korábban?

A képzők további tanácsokat adhatnak a képzésen nem használt segédanyagokra, illetve a jövőbeli készségfejlesztés módszereire nézve.

2. A résztvevők által elküldött ügyek megvitatása (összesen 1,5 óra)

A foglalkozásnak ez a része a résztvevők által beküldött esetek közül kiválasztottak megbeszélését szolgálja. A tárgyalandó ügyeket kiválaszthatják előzetesen a résztvevők, de a képző is.

A kiválasztott esetismertetés beküldője röviden elmondja az ügy részleteit. Ezt követően konkrét problémákat, nyitott kérdéseket vet fel, melyeket érdemes lenne megbeszélni a csoportban. A kérdéseknek a SUPRALAT képzés tematikája szempontjából relevánsnak kell lennie.

A képzők további körkérdésekkel generálhatnak intenzívebb interakciót.

Lehetséges kérdések:

- Ha hasonló helyzetben lennétek, hasonló problémákra számíthatok? Vagy más szempontból tartanátok nehéznek az ügyet?

- Hogyan oldanátok meg ezeket a problémákat?
- Ha hasznosnak tartjátok a képzés bármely elemét ezeknek a problémáknak a megoldása során, melyek azok, és miként segítenek a megoldásban?
- Mit kellene még tudnotok, illetve milyen további készségekkel kellene rendelkeznetek ahhoz, hogy kezeljétek a megnevezett problémákat? Hogyan lehet fejleszteni ezeket a készségeket a továbbiakban?

Jó tanácsok:

- Fordíts elég időt a “bemelegítésre”, hadd oldódjon fel újra a társaság. Például megkérdezheted, mi történt a résztvevőkkel a képzés óta eltelt időben.
- Hagyj elég időt az értékelésre, hogy a résztvevők szabadon megoszthassák a képzéssel és veletek, mint képzőkkel kapcsolatos észrevételeiket.

6. Metodológiai tanácsok SUPRALAT képzők számára

Általános tanácsok

- Tervezd el előre az egyes foglalkozások részleteit a saját ötleteidet is feljegyezve. Ha többen vagytok képzők, rögzítsétek a feladatok egymás közötti felosztását.
- Szigorúan kezeld az időt. Állítsd meg a beszélgetést alkalmas ponton, ha lejárt az adott foglalkozásra szánt idő, akkor is, ha nagyon lelkesen beszélgetnek a résztvevők. (Például jelezd, hogy az aktuálisan felvetett kérdés lesz az utolsó, amit az adott foglalkozáson megbeszéltek, vagy hogy még egy utolsó kérdést vársz zárásként.) Ha nyitva maradt egy izgalmas és jelentős kérdés, találj alkalmat egy másik foglalkozás keretében, hogy visszatérjete rá.
- Alakítsd az eméleti tudás átadását a csoport átlagos tudásszintjének megfelelően. Ha valamely résztvevő kevésbé tapasztalt, és további magyarázatot igényel, vagy további kérdése volt, de a csoport többsége továbbhaladna, a foglalkozásokon kívül, például a kávészünetben térj vissza az érintett résztvevőhöz. Ha a kérdésre adandó válasz megtalálható az e-learning anyagban, utalj annak megfelelő moduljára.
- Ne rövidítsd, vagy hagyd el a foglalkozásokhoz kapcsolódó, értékelő beszélgetéseket annak érdekében sem, hogy több szerepjátékot illessz a programba. Lehetséges, hogy a résztvevők azt fogják visszajelezni a képzés végén, hogy örültek volna több szerepjátéknak, ettől függetlenül tartsd észben, hogy a SUPRALAT képzésbe épített beszélgetések alapvető jelentőséggel bírnak a képzési célok elérése szempontjából.

- Igyekezz egyensúlyt teremteni a beszélgetések során. Valószínű, hogy lesz olyan résztvevő, aki hosszasan fogalmazná meg észrevételeit, míg mások vonakodhatnak megszólalni. Kerüld el azt a helyzetet, hogy néhány résztvevő monopolizálja a hozzászólások terepét (például mondd azt, hogy már nagyon sok értékes hozzászólásuk volt, ideje meghallgatni mások véleményét). Ösztönözd a kevésbé aktív résztvevőket, de ne túl erőteljesen vagy folyamatosan (ami úgy tűnhet, mintha “kiszúrtad” volna magadnak őket).

6.1 Az önreflexió stimulálása

- Tudatosan tegyél fel önreflexiót elősegítő kérdéseket: Miért cselekedtél így? Ugyanúgy cselekedtél volna, mint ahogy a szerepjátékban résztvevő társad? Ha más szituációról lett volna szó, másképp léptél volna?
- Az önreflexió legmagasabb szintje, ha a szakmai értékekre és célokra utaltok (például az ügyfél legfőbb érdekére). A képzőknek néha ösztönözniük kell a résztvevőket az önreflexió e formájára is a megfelelő kérdésekkel. (például: Mi állna az ügyfeled érdekében ebben a helyzetben?)
- Amikor lehetséges, teremts logikai kapcsolatot a résztvevők saját tapasztalataival. (például: Találkoztál korábban hasonló helyzettel? Tudsz említeni egy hasonló példát a saját praxisodból? Le tudsz írni egy szituációt, amit nehéznek találsz?)

6.2. Forgatókönyvek a szerepjátékokhoz

- Ha nem a csatolt forgatókönyveket használod, hanem újakat fejlesztesz, nagyon fontos, hogy azok autentikusak legyenek. Vagy valódi esetekre épüljenek, vagy gyakorló ügyvéd készítse őket a saját tapasztalatai alapján.
- A csatolt forgatókönyveket is módosíthatod, ha további részletet adnál a történethez, vagy megváltoztatnád valamely pontját.
- Ideális esetben a forgatókönyvekben fel kell tűnnie olyan problémáknak, amelyekkel rendszeresen találkozik a gyakorló ügyvéd és olyanoknak is, melyek *atipikusak*, hogy arra ösztönözzék a résztvevőket, hogy kimozduljanak gondolatban a megszokott szerepükből. Érdeemes néhány jogi problémát beilleszteni (például nem világos a bűncselekmény minősítése) és néhány kommunikációhoz kapcsolódó kérdést (például az ügyfél bizalmatlan, vagy nem figyel igazán).

- Ne akarj minden lehetséges problémát felölelni a forgatókönyvekben. A szerepjátékra szánt szövegek nem lehetnek túl bonyolultak, máskülönben nehézséget okoz a szerep eljátszása, és valószínű, hogy az értékelő beszélgetés során nem lesz lehetőség az összes kérdés megbeszélésére. Ne felejtsd el, hogy a képzés célja, hogy reflektív gondolkodásmódra sarkallja a résztvevőket, és olyan eszközökkel lássa el őket, melyeket alkalmazhatnak a problémák megoldása során. *Nem célja a képzésnek, hogy megoldási javaslatokat adjon minden problematikus szituációra, mellyel az ügyvéd találkozhat a rendőrség által fogvatartott ügyfél képviselője során.*

6.3. Videófelvételek

- Ha van rá lehetőség, a képzés előkészítése során készíthető saját videó, melyen gyakorló ügyvédek, rendőrök vagy színészek játsszák el a szerepeket, vagy épp akár a képzők.
- Ha jónak látod, vedd fel a videókat lejátszás előtt – például röviden foglald össze az ügy hátterét –, hogy a résztvevők azonnal tisztában legyenek a felvételen történő események kontextusával.

6.4. Szerepjátékok

- Adj egyértelmű instrukciókat a szerepet eljátszó színészeknek/résztvevőknek arról, hogy mi a szerepük lényege a szerepjáték célja fényében.
- A szerepjátékok értékelése során kövesd a következő sorrendet: először kérdezd meg az egyes szerepet játszó résztvevőktől, mit tapasztaltak, ezt követően kérdezd a szerepjátékot megfigyelő résztvevőket, majd a képzőtársakat.
- Röviden foglald össze az értékelő beszélgetés előtt az észrevételek megfogalmazására irányadó szabályokat (lásd a következő pontot).

6.5. Értékelés

A SUPRALAT képzés különböző pontján sor kerül értékelést szolgáló beszélgetésekre, ahol mind a résztvevők, mind a képzők észrevételeket tehetnek.

Fontos az értékelésekre vonatkozó szabályokat rögzíteni akkor is, ha nyilvánvalónak tűnnek. Arra pedig többször is érdemes emlékeztetni a résztvevőket, hogy tisztelettel fogalmazzák meg a megjegyzéseket, ez növeli a résztvevők közötti bizalmat.

Íme néhány alapvető szabály:

- Legyél konkrét, amennyire lehetséges: konkrét jelenségekre reflektálj, adj példákat, kerülj az általánosítást, illetve az észrevételeket valakire, mint személyre nézve.
- Legyél támogató ahelyett, hogy ítélkező lennél vagy dogmatikus (ideértve a nem verbális kommunikációd is).
- Legyél kritikus, de építő módon és hangnemben.
- Csak olyan részletekre tegyél észrevételt, amit az érintett személy meg tud változtatni.
- Legyenek rövidek az észrevételeid és lényegre törők, limitáld arra a mondandót, amit egyszerre fel lehet könnyen dolgozni (általában egy-két fontos pont).
- Legyél közvetlen: ne udvariaskodj feleslegesen úgy, hogy azzal aláaknázzod a kritikai észrevételed.
- Ha helyénvaló, kérdd meg a többieket, hogy reagáljanak az észrevételedre, hogy közösen azonosítsátok a különböző megoldási alternatívákat egy adott helyzetre.

7. Értékelés

A mintaként csatolt értékelőlap módosítható a helyi igényeknek megfelelően. A SUPRALAT képzéseken mind írásban, mind a képzés végén szóban értékelték a résztvevők az eseményt. A két módszer együttes alkalmazása hasznos visszajelzésekkel gazdagítja a képzőket és a képzést szervezőket.

7.1. Értékelőív

A kérdőív nem túl terjedelmes, hogy ne vegye a résztvevők kedvét attól, hogy minden jelentős ponton részletesen értékeljék a képzést.

Általában alkalmazható kérdések szerepelnek a csatolt kérdőíven, de bővíthető további kérdésekkel, ha a konkrét képzés szervezője/vezetője/finanszírozója szükségesnek tartja.

A minta-értékelőív az 5. mellékletben található.

7.2. Szóbeli értékelés

Általános tanácsok a szóbeli értékeléshez:

- Hangsúlyozd a szóbeli értékelés előtt, hogy minden hozzászólás értékes, akár pozitív, akár negatív, a SUPRALAT képzés fejlesztését szolgálja. Érdeemes az anonim, írásbeli

visszajelzéseket összegezni (nevek nélkül), és utóbb elküldeni a résztvevőknek, hogy további észrevételeket fogalmazhassanak meg a leírtakkal kapcsolatban. Ha ezt megteszed, erről tájékoztasd a szóbeli értékelés elején a résztvevőket.

- Kezdd a beszélgetést egy nagyon általános kérdéssel (például: Milyen tapasztalatokat szereztek a képzés során?)
- Készíts elő 3-4 kérdést. Legyenek ezek széleskörű, nyíltvégű kérdések. (Lásd a javaslatokat lent.)
- Feltehetsz konkrétabb kérdéseket is a beszélgetés során, ha a résztvevők maguk nem térnek ki válaszaikban a konkrétumokra.
- Tarts egy rövid szünetet az utolsó érdemi foglalkozás és az értékelés között. A szünetben oszd ki az értékelőíveket.
- Legyen egy segítőd, aki lejegyzi a szóbeli észrevételeket.

Javasolt kérdések:

- Milyen tapasztalatokat szereztek a képzésen?
- Milyen mértékben készített fel/fejlesztett benneteket a képzés a tekintetben, hogy hogyan konzultáltok az ügyféllel, akit fogva tart a rendőrség?
- A képzés mely részeit tartottátok a leghasznosabbnak? Melyek voltak a legkevésbé hasznosak?
- Hogyan értékelitek a képzők tevékenységét?
- Ha ti tartanátok a képzést, min változtatnátok?

Foglalkozatok a fenti kérdésekkel az alábbi szempontokból:

- a képzés tartalma,
- a képzés felépítése és szervezése,
- a képzési módszerek.

Bővítsd a kérdések körét 1-2 helyi szükségletekből adódó kérdéssel, ha szükségesnek látod.

8. A SUPRALAT képzés szervezése

A SUPRALAT projektben résztvevő országokban azt találtuk, hogy nem jellemző a gyakorlatorientált, készségfejlesztő képzés az ügyvédképzési rendszerben. (Ezzel szemben a rendőrképzésben rendszeres képzések zajlanak a kihallgatástechnika témájában.)

Ezért a SUPRALAT képzések folytatása hiánypótló lenne. A jövőbeli képzések szervezői figyelmébe ajánljuk a következő szempontokat:

1) Célcsoport

A SUPRALAT készségfejlesztő képzés olyan ügyvédeket és ügyvédjelölteket céloz, akik rendszeresen látnak el jogi képviseletet rendőrségi fogvatartásban lévő gyanúsítottak esetében. Egy-egy konkrét képzés célközönsége szűkíthető a résztvevők tapasztalata szerint, érdemes külön hirdetni képzéseket ügyvédjelöltek és a tapasztaltabb, gyakorló ügyvédek számára. Ha azonban a konkrét képzés céljai között szerepel kifejezetten az is, hogy a tapasztalatátadásra kerüljön sor egy adott régióban működő ügyvédek irányából az ügyvédjelöltek felé, "hibrid" célcsoportot is célozhat a konkrét képzés.

2) A SUPRALAT képzési program módosítása

A SUPRALAT projekt bár transznacionális volt, a résztvevő országokban szervezett képzések programját és kapcsolódó anyagait úgy alakítottuk ki, hogy illeszkedjenek a helyi viszonyok közé, és a résztvevő ügyvédek mindennapi gyakorlatához minél közelebb álljanak. A képzési programot és anyagokat lehet módosítani a konkrét jövőbeli képzéshez kapcsolódó igényeknek megfelelően. Ugyanakkor javasoljuk, hogy a következő pontokon kövesse a jelen iránymutatóban látható irányokat:

- A tantermi képzést **kombinálni érdemes az online felületen elérhető anyagokkal**. Az elméleti tudáshoz szükséges információkhoz hozzáférhetnek a résztvevők az e-learning felületen, így elegendő idő marad a készségfejlesztő gyakorlatokra a tantermi képzésen.
- A képzés időtartamát tekintve, a **két napra** szükség van ahhoz, hogy a szerepjátékokhoz kialakuljon a megfelelő bizalmi légkör, azonban amennyiben csak egynapos képzésre van lehetőség, a tervezésnél érdemes a második napra vonatkozó útmutatásainkat figyelembe venni.
- A képzési program jelen sorokban vázolt tematikai **struktúráját** érdemes megőrizni, azonban a helyi igények és lehetőségek szükségessé tehetik a módosításokat. Ha erre sor kerül, javasoljuk, hogy a bizalomépítést elősegítő bevezető foglalkozás maradjon a képzés elején, a szerepjátékokat pedig minden témánál előzze meg egy reflexiót elősegítő gyakorlat (mint a videófelvétel megtekintését követő beszélgetés). Végül érdemes az utánkövetést célzó találkozót megtartani annak érdekében, hogy a képzésen megszerzett tudást és készségeket hosszútávon is megőrizzék a résztvevők.

- Lehetőség szerint kis létszámú, **legfeljebb 12 fős csoportnak** érdemes megtartani a képzést. Ezt a kislétszámú csoportot aztán még kisebb csoportokra bontják a képzők egyes feladatok esetén a mindenki részvételével zajló interakciót elősegítendő.

1. melléklet: Az ügyvéd szerepe az ügyfél rendőrségi fogvatartása esetén

A jelen dokumentum elméleti összefoglalót tartalmaz az ügyvéd szerepéről a gyanúsított ügyfél rendőrségi fogvatartása esetén. A jövőbeli SUPRALAT kurzusok képzői számára is elméleti alapvetést nyújt.

A jogi készségek témájában használható a képzés tervezése során, azonban nem abból a célból készült, hogy kiosszák a képzésen résztvevőknek.

1. AZ ÜGYVÉD SZEREPE AZ ÜGYFÉL RENDŐRSÉGI FOGVATARTÁSA ESETÉN: ÁLTALÁNOS SZEMPONTOK

Az ügyvéd legfontosabb feladata az ügyfél rendőrségi fogvatartása során (és nyilvánvalóan a büntetőeljárás egészére nézve), hogy *védelmet és tanácsot* nyújtson az ügyfélnek.¹⁰

Az ügyfél érdeke központi jelentőségű az ügyvéd szerepe szempontjából. Az ügyvéd nem kötelezhető semmire, ami aláaknázná az ügyfél érdekeit (mint például, hogy kiadjon olyan információt, mely az ügyvédi titok védelme alá tartozik). Amennyire lehetséges, az ügyfél saját szemszögét és kívánságait figyelembe véve kell azonosítani az ügyfél érdekeit.¹¹ Az ügyvéd feladata, hogy felderítse az ügyfél véleményét az ügyről és az általa elérni kívánt eredményeket. Az ügyvédeknek arra is törekedniük kell, hogy megfelelően tájékoztassák az ügyfelet az eljárás során tett lépései várható következményeiről és a rendelkezésére álló lehetőségekről.

Az ügyvéd szerepe nem korlátozódik kizárólag “jogi” feladatokra a rendőrségi fogvatartás esetén. Az ügyvéd nyújthat lelki támogatást, azzal például, hogy empátiát mutat, részletesen és türelmesen tájékoztatja, felméri az esetleges egészségügyi kockázatokat és az egészségügyi kezelés szükségességét, illetve ha szükséges, felveszi a kapcsolatot a hozzátartozókkal.

A rendőrséggel való kapcsolat szempontjából, az ügyvédnek törekednie kell a professzionalitásra. Az interakciót meg kell, hogy határozza az ügyfél érdekei érvényesítésének fő célja. Bár a céljaik eltérhetnek, az ügyvéd nem kerülhet személyes konfliktusba az eljáró rendőrökkel. Törekedni kell egy hatékony munkakapcsolatra, ami hosszútávon az ügyfél érdekeinek érvényesítése szempontjából hasznosabb. Ez nem jelenti azt, hogy az ügyvéd ne lépjen fel határozottan, ha a rendőrség jogszerűtlenül, vagy a szakmai és etikai szabályokat megsértve jár el.

¹⁰ Ez többek között adódik az Ügyvéd szerepére vonatkozó alapelvekről szóló havannai nyilatkozatból (Havana Declaration on the Basic Principles of the Role of Lawyers), miszerint az ügyvéd szerepe arról szól, hogy “tájékoztassa az ügyfeleket a jogairól és kötelezettségeiről, valamint a jogrendszer rá jogaira és kötelezettségeire nézve releváns aspektusairól,” és “támogassa az ügyfeleket minden lehetséges és megengedett módon, és jogi lépéseket tegyen az érdekei védelme céljával.”

Basic Principles on the Role of Lawyer, Havana, 27 August-7 September 1990, Principles 13 (a) and (b)

¹¹ Ezeket a szempontokat felülírja az a helyzet, amikor az ügyfél nyilvánvalóan nem képes racionális döntéshozatalra az eljárás során, amit bizonyíthat szakértői vélemény, vagy az ügyfél gyermekkora.

2. A KÉPZÉS SORÁN TÁRGYALANDÓ FONTOS TÉMAKÖRÖK

1. Az ügyvéd szerepe nem merül ki a jogi képviseletben, hanem kiterjed lelki támogatásra is

Az ügyvédeknek emberi lényként kell tekinteniük az ügyfélre, nem pedig “élő ügyként”. Ennek megfelelően védelmet kell nyújtaniuk azokban az esetekben is, amikor a bánásmód “emberi” értelemben aggályos, és nemcsak azokban, melyek nyilvánvalóan jogellenesek. Egy példa erre a kihallgatás során alkalmazott nyomásgyakorlás, amit nem feltétlenül tilt a törvény, mégis tisztességtelenek, és láthatóan károsak az ügyfélre nézve.

2. A részletes információ szerzésének jelentősége

Fontos, hogy az ügyvédek rendelkezzenek azokkal a kommunikációs készségekkel, melyek révén részletes információt szerezhetnek az ügyfelektől és a rendőrségtől. A rendőrség tagjait képezhetik arra, hogy minél kevesebb információt adjanak ki, ha az ügyvéd azt nem kéri. A gyanúsítottak is lehetnek okai arra, hogy visszatartson információkat az ügyvédtől, ideértve annak az esetét, amikor szégyell bizonyos körülményeket (például, hogy megértési nehézségekkel küzd, nem tud olvasni, büntetett előéletű). Az ügyvédek elmulaszthatják megfelelően használni a nyíltvégű kérdések eszközét, vagy kellő időt fordítani az információszerzésre a konzultáció során.

3. Az önálló értékelés jelentősége

A rendőrség nem feltétlenül azonosítja a gyanúsított speciális szükségleteit, ezért nagyon fontos, hogy az ügyvéd megalkossa a saját helyzetértékelését, aminek ki kell terjednie a következő szempontokra:

- az ügyfél *kiszolgáltatottsága* and *speciális igényei*,
- az ügyfél *megértési képessége* az eljárás részletei kapcsán/*tolmácsolás szükségessége*,
- az ügyfél *megértési képessége* a jogai tekintetében,
- tiszteletben tartották-e az *ügyfél jogait a fogvatartás során*, betartották-e az eljárási garanciákat.

4. Az ügyvéd szerepe a gyanúsított kihallgatás során

Az ügyvédeknek tisztában kell lenniük azzal, hogy a ***jelenlétük elengedhetetlen a kihallgatások esetén***, akkor is, ha egyértelmű ügrről van szó. A döntést, hogy az ügyvéd jelen legyen-e a kihallgatáson vagy sem, az ügyfélnek kell meghoznia.

Az ügyvéd képviselete több szempontból válhat szükségessé ***a kihallgatás előtt*** (például az ügyfél egészségügyi állapota, orvosi kezelés szükségessége tekintetében).

Az ügyvédek ***legitim tevékenysége nem korlátozható*** a kihallgatás során, ideértve a beavatkozást, illetve a kihallgatás szüneteltetésének kérését.

Az alábbiakban felsorolunk néhány feladatot, melyeket el kell látnia az ügyvédnek a kihallgatás során:

- az ügyfél tájékoztatása, tanácsadás
 - ideértve a szünet kérését,
 - a hallgatáshoz való jog gyakorlására vonatkozó tanácsadást
- az ügyfél védelme és támogatása
 - védelem a kényszerrel és nyomásgyakorlással szemben
 - lelki támogatás
- a kommunikáció elősegítése az ügyfél érdekében
 - tisztázva a rendőri kérdéseket szükség esetén
 - tisztázva az ügyfél válaszait
 - az ügyfél nevében további információ átadása
- fellépés a meg nem engedett rendőri magatartással szemben
 - jogszerűtlen nyomásgyakorlás
 - meg nem engedett kérdések
 - a jegyzőkönyv ellenőrzése, korrekciójának kezdeményezése szükség esetén.
- jegyzetelés a kihallgatás közben
- képviselő (közvetlenül) a kihallgatás után

2. melléklet: Bevezető előadás (minta)

A jelen mellékletben látható a magyarországi SUPRALAT ügyvéd- és ügyvédjelöltképzésen tartott bevezető előadás diásora. Az előadás tartalma a konkrét jövőbeli képzések esetén adott helyi igényeknek és aktuális normatív környezetnek megfelelően alakítható.

Védői jogok a strasbourgi és az uniós jogban

Kádár András Kristóf
Magyar Helsinki Bizottság

Mire jó?

Vonatkozó Be. Rendelkezések I.

416. § (1) Felülvizsgálatnak a bíróság jogerős ügydöntő határozata ellen akkor van helye, ha nemzetközi szerződéssel létrehozott emberi jogi szerv megállapította, hogy az eljárás lefolytatása vagy a bíróság jogerős határozata megsértette a nemzetközi szerződés valamely rendelkezését (kivéve eljárás ésszerűtlen elhúzódása – (3) bek.).

Ilyenkor ha a megfelelő határozat meghozatalához nem szükséges az eljárás megismétlése, a Kúria a határozatot maga is meghozhatja, egyébként az eljárt bíróságot új eljárásra utasítja (427. § (3) és 428. § (4)).

423. § (3) Ilyen esetben a felülvizsgálati indítványt a törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerződéssel ellentétes jogszabály figyelmén kívül hagyásával, illetve a nemzetközi emberi jogi szerv döntésének alapulvételével kell elbírálni.

Magyar kontra Magyarország: Magyar Lászlót nyereségvágyból és több emberen elkövetett emberölés büntetének kísérlete, 21 rendbeli rablás és 37 rendbeli más bűncselekmény miatt TESSZ-re ítélték 2009-ben.

Strasbourg: a szabadság reményének elvonása megalázó és embertelen büntetésnek minősül; európai közmegegyezés 25 év körül látszik kibontakozni (védők erre hivatkoznak)

Kúria: a feltételes szabadságra bocsátásból kizárásra vonatkozó rendelkezést mellőzte. M.L. legkorábban 40 év letöltése után bocsátható feltételes szabadságra.

Ez megfelel-e az Egyezménynek? Azóta tudjuk, nem: **T.P. és A.T. kontra Magyarország** (37871/14 és 73986/14): a 40 év de facto nem jelenti a büntetés lehetséges csökkentését.

Vonatkozó Be. Rendelkezések II.

266. § (1) d) A bíróság az eljárást hivatalból vagy indítványra felüggeszti, ha az Európai Unióról szóló szerződésben, illetve az Európai Unió működéséről szóló szerződésben foglalt szabályok szerint az Európai Unió Bíróságának előzetes döntéshozatali eljárását kezdeményezi. E határozatban meghatározza azt a kérdést, amely az Európai Unió Bíróságának előzetes döntését igényli, valamint a feltett kérdés megválaszolásához szükséges mértékben - ismerteti a tényállást és az érintett magyar jogszabályokat.

Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés, 267. Cikk: Ha egy tagállam bírósága előtt az uniói szerződések értelmezését igénylő kérdés merül fel, és ez a bíróság úgy ítéli meg, hogy ítélete meghozatalához szükség van a kérdés eldöntésére, kérheti – biz. esetekben (pl. Kúria) köteles kérni – az Európai Unió Bíróságát, hogy hozzon ebben a kérdésben döntést. Ha a kérdés fogvatartottat érint, a Bíróság a lehető legrövidebb időn belül határoz.

Aranyosi és Căldăraru ügy (C-404/15. és C-659/15): elfogatóparancs magyar és román személy ellen (lopás és magánlaksértés; 1 év és 8 hónapos szab.veszt engedély nélküli járművezetés). Kiadatás esetén megalázó, embertelen bánásmód veszélye börtönviszonyok miatt (uniós Alapjogi Charta tiltja, de nem szerepel megtagadási okként az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról szóló 2002/584/JB sz. kerethatározatban)

Német bíróságok előzetes kérdése: kiadhatók-e az érintettek, vagy nem, esetleg garanciák fejében?

Válasz: kizárás tilalma mindent átható elv, ha az adatok felvetik ennek sérelmét, hatóság köteles mérlegelni a veszélyt. De: nem általános, hanem egyénisített veszély vizsgálendő. Ha erre mutatnak jelek, kiadást kérő hatóságoktól garanciát kell kérni. Ha ésszerű időn belül nem érkezik meg a garancia, a kiadatási eljárás megszüntethető.

Előadás szerkezete

Strasbourg rendszer:

- Az Emberi Jogok Európai bíróságának eljárása
- Egyes védelmi jogokhoz kapcsolódó esetjog

Unió rendszer:

- Irányelvek használhatósága hazai eljárásokban
- A büntetőeljárás irányelvek

Példák a hazai eljárásban való lehetséges felhasználásra

Strasbourg rendszer

Emberi Jogok Európai Egyezménye (1950)

Jogok katalógusa + végrehajtó mechanizmus (Emberi Jogok Európai Bírósága)

Kérelem:

- Részes állam hatóságának felelőssége (közvetlenül vagy megelőzős elégtelensége miatt)
 - Hazai hatékony jogorvoslatok kimerítése (szubszidiaritás)
 - 6 hónap
 - Negyedfok doktrína: Tényeket, bizonyítékok elfogadhatóságát, jog értelmezését, bűnösség kérdését NEM vizsgálja, KIVÉVE: nyilvánvalóan és kirívóan önkényes döntések esetén („igazság és józan ész megcsúfolása”)
-

Eljárás

- Kérelem
 - Befogadás (egyesbíró vagy bizottság)
 - Kommunikáció (kamara) (innenől ügyvédkényszer és angolul vagy franciául folyó eljárás, felmentés kéthető)
 - Reakció
 - Észrevételek
 - Ítélet (általában írásbeli eljárás)
 - Nagykamarához utalás (nem alanyi jog)
 - Nagykamarai döntés
-

Védelemhez való jog az Egyezményben

6. Cikk - Tisztességtárgyaláshoz való jog

1. Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot [...] az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. [...].
 2. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt min daddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.
 3. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van - legalább - arra, hogy
 - a) a legrövidebb időn belül tájékoztatassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól;
 - b) rendelkezzen a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel;
 - c) személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhessen, és ha nem állnak rendelkezésre eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet;
 - d) kérdéseket intézzen vagy intéztesen a vád tanúhoz és kieszközölhesse, a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanút megidézik, illetve kihallgatják;
 - e) joga legyen tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet.
-

A 6(1) cikkből fakadó további jogok

Bíróság esetjoga alakította ezeket:

- Fegyverek egyenlősége
- Hallgathoz való jog
- Önvádra kötelezés tilalma
- Indokolt döntéshez való jog

Vád természetéről és okairól való tájékoztatás

„a legrövidebb időn belül tájékoztatassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól”

Tényekre nézve: Mattoccia kontra Olaszország (23969/94): iskolabusz-sofőr, akit azzal gyanúsítanak, hogy az egyik általa fuvarozott fogyatékos gyermeket szexuális aktusra kényszerítette. Az erre vonatkozó gyanúsítás csak ennyit tartalmazott, az elkövetés hozzávetőleges idejét és a sértett személyét. A kérelmező védekezése: legalább 20 diák és egy szociális munkás tartózkodik mindig a buszon, nem tehetett. Csak a tárgyaláson derült ki, hogy állítólag az iskola WC-jében került erre sor. De: itt nincs ágy. Az utolsó tárgyaláson ismét változott a vád: a terápiás szobában történt. A sofőrt elítélték. Bíróság: „A terheltnek elegendő információt kell biztosítani ahhoz, hogy megértse az ellen felhozott vádat annak érdekében, hogy előkészítse a védelmét.”

Minősítésre: Zachar és Čierny kontra Szlovákia (29376/12 és 29384/12): Rendőrség a terheltek stúdiójában kábítószer fogyasztásához és csomagolásához használatos eszközöket és 11 gramm kannabiszt. Védői jelenlét nélkül beismerő vallomást tesznek kábítószer birtoklás és kereskedelem alapesetére (nem kötelező a védelem). Később átminősítik a cselekményt, és felhasználják a vallomást (sokkal magasabb tétel, kötelező védelem). Tárgyaláson arra hivatkoznak, hogy azért ismertek be, hogy ne kerüljenek előzetesbe. A bíróság megállapította a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét.

A védelemhez való jog(ok)ról való tájékoztatás

Esetjogban kialakult jog

Panovits kontra Ciprus (4268/04): 17 éves terhelt, akit az apjával együtt idéznek egy emberölési ügyben. Csak a terhelt apját tájékoztatják a védőhöz való jogról, de közben a kérelmező a másik szobában beismerő vallomást tesz. Tárgyaláson azzal védekezik, hogy a vallomást megtévesztéssel és fenyegetéssel csikarták ki, de elítélik. Bíróság: „figyelembe véve a fiatalkori terhelt sérülékenységét és azt a kiegyenlítetlen hatalmi helyzetet, amelyet a büntetőeljárás eleve jelent, a jogról való lemondás [...] csak akkor fogadható el, ha egyértelmű, és a hatóságok mindent megtettek annak érdekében, hogy garantálják: az érintett tisztában van a védekezéshez kapcsolódó jogainal és amennyire lehetséges, a döntése következményeivel.”

Pozitív hatósági kötelezettség:

Az iratok megismerésének joga

Nyomozati szak:

Fogvatartást megalapozó bizonyítékok (**Hagyó kontra Mo.** (52624/10): Hivatkozás olyan, szökecske utaló bizonyítékokra, amelyek soha nem kerültek elő. (Alapja: 5. cikk (4), fegyverek egyenlősége)

Egyéb bizonyítékok: **Haxhia kontra Albánia** (29861/03): *“a gyanú közlése [...] nem kell feltétlenül az azt alátámasztó bizonyítékok előállításának keltnie annak érdekében, hogy a terbeli felkészültségen a tárgyalásra [...] Az ilyen bizonyíték létezésének tisztázása a folyamatban lévő nyomozás eredményének függvénye lehet.”* (A kérdéses ügyben a vádemelés után az ügyvéd teljes hozzáférést kapott, és a bíróság napolt is a kérésére.)

Bírósági szak: Beraru kontra Románia (40107/04): a kérelmező a vád szerint megpróbált megvesztegetni egy ügyészt, hogy az vonja vissza az elfogatóparancsot. Ügyvéd nem jut az iratokhoz. Másolatok iránti kérelmet indokolás nélkül megtagadják. Később: nincs fénymásoló, jegyzetlaj (400 oldal). Végül: 30 oldalt engedélyeznek. Bíróság: *„az iratokhoz való korlátozás nélküli hozzáférés és a jegyzetek korlátozás nélküli használata ide értve, ha szükséges a másolatok rendelkezésre bocsátását is, fontos garanciái a tisztességes eljárásnak”.*

Gregacevic kontra Horvátország (58331/09): Csalás miatt 5 évre ítélt panaszos (komplex ügy). Utolsó tárgyaláson az ügyész felolvasta az egyik terhelő tanú néhány nappal korábban tett írásos vallomását, és két nagy borítéknyi rendőrségi iratot is becsatolt. Védő kérte, hogy 8-15 nappal későbbre tűzőn új tárgyalási napot a bíróság, de ezt elutasították. Bíróság: sérti a védekezés előkészítéséhez szükséges időhöz és eszközökhöz való jogot.

Védőhöz való jog I.

Salduz kontra Törökország (36391/02): fiatalon terhelte; gyanúsítás: illegális szervezet segítése; állambiztonsági bíróság – nincs védőhöz való jog. Beismeri, hogy részt vett egy tüntetésen és felitt egy szlogent egy molinóra. Tárgyaláson visszavonja (kényszervallásra hivatkozik), de 30 hónapra ítélik. Bíróság: a nyomozati szak nagyon fontos, meghatározza az egész eljárás kereteit, ugyanakkor a gyanúsított kiszolgáltatott helyzetben van. Ahhoz tehát, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog kellően hatékony és gyakorlati maradjon, főszabály szerint biztosítani kell a z ügyvédhez való hozzáférést már az első kihallgatástól kezdve, kivéve ha az adott esetben nyomós okok szólnak e jog biztosítása ellen. Még ha ilyen okok léteznek is, a korlátozás nem gátolhatja aránytalan módon a védelem jogait, ami megvalósul például akkor, ha a védő jelenléte nélküli kihallgatáson tett vallomás szolgál az elítélés alapjául.

Dayanan kontra Törökország (7377/03): A kérelmező (vád: illegális fegyveres szervezetben való részvétel) nem kapott ügyvédet, de végig megtagadta a vallomást. A döntés mégis egyezményesített: *“a terbelnek joga van rá, hogy amint fogatartásba kerül, ügyvédi segítséget kapjon, és nem csak a kihallgatása alatt [...] Az eljárás tisztességesége megköveteli, hogy a terbeli a jogi segítségnyújtással kapcsolatba hozható szolgáltatások egész sorát igénybe vehesse. Az ügyvédeknek képesnek kell lennie arra, hogy korlátozás nélkül biztositassza az érintett védelmének alapvető elemeit: az ügy megbeszélését, a terbeli javára szolgáló bizonyítékok összegyűjtését, a kihallgatásra való felkészítést, a szorult helyzetben lévő terbeli támogatását és a fogatartás körülményeinek ellenőrzését.*

Védőhöz való jog II.

A.T. kontra Luxemburg (30460/13): angol állampolgárt európai elfogatóparancs alapján kiadják Luxemburgnak (gyanu: 16 éven aluli személlyel szemben elkövetett erőszakos közönséglés). Átadása után a rendőrség kihallgatja, először azt mondja, ügyvéd nélkül nem nyilatkozik, de nem kap védőt, és végül vallomást tesz (tagadja a gyanúsítást). Másnap a nyomozó bíró előtt, ügyvéd jelenlétében fenntartja a vallomását. Ugyanakkor a tárgyalási szakban más nyilatkozatot tesz. Elítélésének egyik alapja, hogy nem szavahihető, mert ellentmondások vannak a vallomásaiban. Panasz három elemet érint: (i) védő hiánya első kihallgatáson, (ii) védővel való konzultáció hiánya második kihallgatás előtt, (iii) védő nem ismerhette meg az iratokat. Bíróság:

- (i) védőhöz való jog az első kihallgatástól kezdve megilleti a terheltet; itt ezt nem biztosították, és mivel az első kihallgatáson tett vallomást figyelembe vették (sőt, éppen az ellentmondásokat rótták a terhére), ezért ezt a jogsértést nem orvosolták a luxemburgi hatóságok: egyezményesített;
- (ii) Eljárás kezdeti fázisában a bizonyítékok megismerése megtagadható a nyomozás érdekeire, illetve mások jogainak védelmére hivatkozva. A Bíróság ezért elfogadta, hogy az ügyvéd nem tekinthetett be az iratokba a második kihallgatás előtt: nincs egyezményesített.
- (iii) Az ügyvéd és az ügyfél közötti kommunikáció kulcsfontosságú a kihallgatás előtt, pl. mert ekkor figyelmeztetheti az ügyvéd az ügyfélért az öt megillető terhelő jogokra. Ezt a luxemburgi törvények nem tették lehetővé: egyezményesített.

Az eljárás egészének tisztességessége

Az eljárás egészének kell tisztességesnek lennie: egyes fázisok hibái és jogsértései nem teszik az eljárást egészében tisztességtelenné (a felmentés pl. valamennyi jogsértést orvosolja).

Khan kontra Egyesült Királyság (35394/97): unokatestvérével érkezett Pakisztánból, unokatestvémél kábítószerrel találtak nála nem, elengedték. Később egy barátjánál elismerte, hogy ő is benne volt az ügyben. A házat lehallgatták, a felvétel alapján eljárás indult ellene, és elítelték. A lehallgató-készülék elhelyezése nem ütközött a büntetőeljárás szabályokba, de nem volt meg a polgári jogi alapja a magánlakás megsértésének, amellyel szükségszerűen járt. Ennek ellenére az angol bíróságok nem zárták ki a felvételt a bizonyítékok közül.

Bíróság: a büntetőeljárás egészében véve tisztességes volt. A panaszosnak volt lehetősége megkérdőjelezni a felvétel valóságát és felhasználását is. Valamennyi bíróság érdemben vizsgálta a bizonyíték felhasználhatóságát. Attól, hogy a panaszosétől eltérő következtetésre jutottak, nem teszi az eljárást tisztességtelenné.

Az uniós rendszer

Kialakulás

- Szabad mozgás;
 - Határokon átnyúló bűnözés határokon átnyúló igazságügyi együttműködést igényel (kiadatás, európai felügyeleti intézkedések, stb.): 1999 után a kétoldalú szerződéseket felváltották az EU-mechanizmusok;
 - Az európai elfogatóparancs kölcsönös bizalmat feltételez a büntetőeljárásokkal kapcsolatban
 - 2009: eljárási „útvonalterv”: büntetőeljárás irányművek
-

Releváns uniós normák I.

Az Európai Unió Alapjogi Chartája

47. cikk

Mindenkinek, akinek az Unió joga által biztosított jogait és szabadságait megsértették, az e cikkben megállapított feltételek mellett joga van a bíróság előtti hatékony jogorvoslatához.

Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által megelőzően létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és észteni időn belül tárgyalja. Mindenkinél biztosítani kell a lehetőséget tanácsadás, védelem és képviselet igénybevételéhez.

Azoknak, akik nem rendelkeznek elegendő pénzeszközökkel, költségmentességet kell biztosítani, amennyiben az igazságszolgáltatás hatékony igénybevételéhez erre szükség van.

Releváns uniós normák II.

48. cikk

(1) Minden gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélemezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.

(2) Minden gyanúsított személy számára biztosítani kell a védelemhez való jogának tiszteletben tartását.

52. cikk

(3) Amennyiben e Charta olyan jogokat tartalmaz, amelyek megfelelnek az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményben biztosított jogoknak, akkor e jogok tartalmát és terjedelmét azonosnak kell tekinteni azokéval, amelyek az említett egyezményben szerepelnek. [...]

Hogyan használhatjuk ezeket?

Az Európai Unióról szóló szerződés

6. cikk: (1) Az Unió elismeri az Európai Unió Alapjogi Chartájának [...] szövegében foglalt jogokat, szabadságokat és elveket, e Charta ugyanolyan jogi kötéssel bír, mint a Szerződések.

Az Európai Unió Alapjogi Chartája

51. cikk: E Charta rendelkezéseinek címzettjei [...] az Unió intézményei, szervei és hivatalai, valamint a tagállamok annyiban, amennyiben az Unió jogát hajtják végre. Ennek megfelelően saját hatáskörükben és a Szerződésekben az Unióra ruházott hatáskörök keretében belül tiszteletben tartják az ebben a Chartában foglalt jogokat és betartják az abban foglalt elveket, valamint előmozdítják azok alkalmazását.

Amikor büntetőeljárás folyik és az irányelvekben érintett kérdés merül fel, a tagállamok uniós jogot alkalmaznak, így a Chartára hivatkozni lehet.

Az irányelvek természete

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés

288. cikk: Az Unió hatásköreinek gyakorlása érdekében az intézmények rendeleteket, irányelveket, határozatokat, ajánlásokat és véleményeket fogadnak el.

Az irányelv az elérendő célokat illetően minden címzett tagállamra kötelező, azonban a forma és az eszközök megválasztását a nemzeti hatóságokra hagyja.

Cél: Harmonizáció

Határidőt meghatározza az irányelv.

Példa: ügyvédi segítség igénybevételéről szóló 2013/48/EU irányelv, 5. cikk: "A tagállamok biztosítják a szabadságelvönással érintett gyanúsítottak és vádlottak azt a jogot, hogy legalább egy általa megnevezett személyt – például hozzátartozóját vagy munkáltatóját – **indokolatlan késedelem nélkül** értesítsék a szabadságelvönásról, ha úgy kívánja."

Be. 128. §: Az őrizetbe vétel elrendeléséről és a fogva tartás helyéről huszonnégy órán belül értesíteni kell a terhelt által megjelölt hozzátartozót

Átültetési határidő: 2016. november. Ezt követően: átültetési kötelezettség megsértése

Átültetés elmaradása

Uniói jog elsőbbsége: ha a hazai jog és az uniói jog ütközik, a hazai jogot félre kell tenni, és az uniói jogot kell alkalmazni.

Felhívható-e az uniói jog?: *kezesetlen hatály* – az uniói jog felhívható a hazai bíróságok előtt. Irányelvek esetén csak akkor, ha az átültetési határidő lejárt, és ha az irányelvi rendelkezés kellően egyértelmű és alkalmazása nem függ további feltételektől (csak az állammal szemben).

Átültetési határidő előtt: konform-értelmezés kötelezettsége

Kollízió esetén EU-jog értelmezésének szükségessége valószínű: uniói bírósághoz intézett előzetes kérdés

Eljárási irányelvek

- 2010/64/EU IRÁNYELV a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról
 - 2012/13/EU IRÁNYELV a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról
 - 2013/48/EU IRÁNYELV a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvönáskor történő tájékoztatáshoz való jogról és a szabadságelvönás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról
 - 2016/343/EU IRÁNYELV a büntetőeljárás során az ártatlanság vélelme egyes vonatkozásainak és a tárgyaláson való jelenlét jogának megerősítéséről (2018.04.01.)
-

Tájékoztatási irányelv I.

3. cikk

(1) A tagállamok biztosítják, hogy a gyanúsítottak és a vádlottak legalább a következő, a nemzeti jog szerint alkalmazandó eljárás jogokról haladéktalanul tájékoztatást kapjanak e jogaik eredményes gyakorlásának lehetővé tétele érdekében: a) ügyvéd igénybevételének joga, b) ténnyementes jogi tanácsadóra való bármely jogousultság, és igénybevételének feltételei, c) a vádra vonatkozó tájékoztatáshoz való jog, d) a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jog, e) a hallgatáshoz való jog.

(2) A tagállamok biztosítják, hogy az (1) bekezdés szerinti tájékoztatás nyújtására szóban vagy írásban, egyszerű és közérthető nyelven kerüljön sor, figyelembe véve a kiszolgáltatott gyanúsítottak és kiszolgáltatott vádlottak speciális igényeit.

4. cikk

(1) A tagállamok biztosítják, hogy az őrizetbe vett vagy fogva tartott gyanúsítottak és vádlottak haladéktalanul kézhez kapják a jogokról szóló írásbeli tájékoztatót. Lehetőseget kell nekik adni a jogokról szóló írásbeli tájékoztató elolvasására, és meg kell nekik engedni, hogy azt a szabadságelvonásuk ideje alatt a börtökükben tarthassák.

(2) Az e cikk (1) bekezdésében említett jogokról szóló írásbeli tájékoztató a 3. cikkben meghatározott tájékoztatáson túlmenően a nemzeti jog szerint alkalmazandó alábbi jogokra vonatkozóan is tartalmaz információkat: a) az ügy anyagába való betekintés joga, b) a konzuli hatóságok és egy személy értesítéséhez való jog, c) sürgősségi orvosi ellátáshoz való jog, és d) a gyanúsítottak, illetve a vádlottak legfeljebb hány óráig vagy napig lehetnek megfosztva szabadságuktól, mielőtt igazságügyi hatóság elé állítják őket.

(3) A jogokról szóló írásbeli tájékoztató ezenkívül alapvető tájékoztatást nyújt az őrizetbe vétel eleni panasztételnek, a fogva tartás felülvizsgálata kezdeményezésének, illetve ideiglenes szabadlábra helyezés kezdeményezésének a nemzeti jog által biztosított lehetőségeiről.

(4) A jogokról szóló írásbeli tájékoztatót egyszerűen és közérthetően kell megfogalmazni.

Tájékoztatási irányelv II.

7. cikk

(1) Amennyiben valakit a büntetőeljárás bármely szakaszában őrizetbe vesznek, illetve fogva tartanak, a tagállamok biztosítják, hogy az adott ügyvel kapcsolatos, az illetékes hatóságok birtokában lévő dokumentumokat, amelyek nélkülözhetetlenek az őrizetbe vétel ellen a nemzeti jog szerinti eredményes panasztételhez, vagy a fogva tartás jogszerűsége felülvizsgálatának nemzeti jog szerinti eredményes kezdeményezéséhez, az őrizetbe vett személy vagy ügyvédje rendelkezésére bocsássák.

8. cikk

(1) A tagállamok biztosítják, hogy a gyanúsítottak és a vádlottak számára a 3–6. cikknek megfelelően nyújtott tájékoztatást az érintett tagállam nemzeti jogában meghatározott jogorvoslati eljárással feljegyezzék.

(2) A tagállamok biztosítják, hogy a gyanúsítottaknak és a vádlottaknak, illetve ügyvédjüknek joga legyen ahhoz, hogy a nemzeti jog eljárásaival összhangban jogorvoslattal élhessenek, ha az illetékes hatóságok elmulasztják vagy megtagadják az ezen irányelv szerinti tájékoztatást.

Ügyvédi segítségre vonatkozó irányelv I.

3. cikk

(1) A tagállamok biztosítják, hogy a gyanúsítottak és a vádlottak ügyvédi segítséget vehessenek igénybe abban az időpontban és olyan módon, hogy az érintett személy a gyakorlatban hatékonyan érvényesíthesse a védelemhez való jogát.

(2) A gyanúsított vagy vádlott számára indokolatlan késedelem nélkül kell biztosítani az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogot. A gyanúsított vagy vádlott számára minden esetben biztosítani kell az ügyvédi segítség igénybevételének lehetőségét az alábbi időpontok közül a legkorábbiiban: a) a rendőrség vagy egyéb büntülődőző vagy igazságügyi hatóság általi kihallgatásának megkezdését megelőzően; [...] c) a szabadságelvonás megkezdését követően indokolatlan késedelem nélkül; [...].

(3) Az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jog a következőket foglalja magában:

a) a tagállamok biztosítják, hogy a gyanúsítottak vagy vádlottak joga legyen az őt képviselő ügyvéddel négy szem-között beszélni és kommunikálni, adott esetben a rendőrség vagy más büntülődőző vagy igazságügyi hatóság általi kihallgatás megkezdését megelőzően is;

Ügyvédi segítségre vonatkozó irányelv II.

12. cikk

(1) A tagállamok biztosítják, hogy a büntetőeljárás alatt álló gyanúsítottak és vádlottak, valamint az európai elfogatóparancs-al kapcsolatos eljárások alatt álló keresett személyek a nemzeti jog szerint hatékony jogorvoslati joggal rendelkezzenek az ezen irányelv szerinti jogaik megsértése esetén.

(2) A bizonyítékok elfogadhatóságára vonatkozó nemzeti szabályok és rendszerek sérelme nélkül a tagállamok gondoskodnak a védelemhez való jog és a tisztességes eljáráshoz való jog tiszteletben tartásáról, amikor a büntetőeljárások során mérlegelik a gyanúsított vagy a vádlott által az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogának megsértésével [...] tett vallomásokat vagy így szerzett bizonyítékokat.

Példa a hazai eljárásban való használatra

Ügyvédi segítségre vonatkozó irányelv használata

Szenárió: ügyfelet előállítják csoportosan elkövetett rablás gyanújával, nem tud/akar védőt meghatalmazni, ezért kirendelnek neki egyet (irodába küldött fax-szal), de a védő nem jelenik meg, ezért a kihallgatást -- 6 óra várakozás után -- lefolytatják, ügyfél beismerő vallomást tesz.

Ekkor kapod meg az ügyet. Az ügyfél visszavonja a vallomást rendőri nyomásgyakorlásra hivatkozva, és új vallomást tesz, amelyben nem ismeri el a felelősségét, csupán azt, hogy jelen volt az esetben (a többi vallomás ezt nem kérdőjelezi meg), az ügyész azonban beismerésre alapozza a vádat.

Uniósi jog használata: irányelv 3. és 12. cikk (indokolatlan késedelem nélkül, hatékony joggyakorlás, vallomások értékelése). Hiába volt a magyar jog szerint formálisan jogszerű a kihallgatás, sértette az irányelv követelményeit, azaz az uniósi jogot, ezért szintén annak alapján a vallomást figyelmen kívül kell hagyni (kollízió: bíróság uniósi jog alapján jár el).

Ha a bíróság bizonytalan a kérdésben, előzetes kérdést kell intéznie az Európai Unió Bíróságához (a magyar szabályozás és az uniósi jog összeegyeztethetőségéről). Ha nem teszi, és a vallomás alapján elítéli az ügyfelet, akkor Strasbourghoz lehet fordulni

Strasbourgi esetjog használata

Két érvrendszer:

- 1) Védői segítség biztosításának elmaradása (**A.T. kontra Luxemburg ügy**) – az eljárás egészének tisztességességét csorbító mulasztás nyomozati szakban. Ha Strasbourg megállapítja a jogsértést: felülvizsgálat Be. 416. § alapján, ahol adott esetben a Kúria hozhat felmentő ítéletet, vagy visszautalja az ügyet új eljárásra.
 - 2) Az előzetes kérdés feltételének elmaradása önmagában is lehet a tisztességes eljárást sértő mulasztás: **Dhabbi kontra Olaszország** (17120/09) Tunéziai állampolgár, aki jogszerűen lépett be Olaszországba (tart. és munkavállalási engedély). 2001-ben családi pótlékért folyamodott, de ezt elutasították. A bírósági eljárásokban kérte az előzetes kérdés benyújtását, de ezt az olasz bíróságok nem tették meg, és nem is adták ennek indokát. Strasbourg: egy ilyen indítvány esetén a tisztességes eljárás elve megköveteli érvek előadását (a kérdés nem releváns, azt már megválaszolta az EU Bír., vagy annyira egyértelmű ebben az uniós jog, hogy arra nincs szükség). Az olasz felsőbbbíróság azonban nem adott indokot, sőt, nem is említette, hogy volt ilyen indítvány, ez önmagában is sérti a 6. cikket.
-

3. melléklet: Forgatókönyv-minták a szerepjátékokhoz

A jelen mellékletben láthatók a magyarországi SUPRALAT ügyvéd- és ügyvédjelöltképzés szerepjátékon alapuló gyakorlataihoz használt forgatókönyvek, melyek részletes instrukciókat tartalmaznak az egyes szereplők számára. Fontos, hogy a forgatókönyvek megfeleljenek a konkrét célközönség igényeinek, így a forgatókönyveket érdemes a konkrét jövőbeli képzésnek megfelelően alakítani.

1. SZEREPJÁTÉK

Konzultáció az ügyféllel

[3 csoportban; csoportonként 1 ügyvéd, 1 ügyfél, a kis csoport többi tagja megfigyelő]

Az ügyfél szerepét a kísérleti SUPRALAT képzéseken színészek játszották a három kis csoportban zajló gyakorlaton. Ha ez a konkrét jövőbeli képzésen nem lehetséges, képzők is játszhatják ezt a szerepet. Az ügyvéd szerepét a résztvevők valamelyike játssza. Az alábbiakban láthatók az egyes szereplőknek szóló instrukciók.

Ügyvéd:

Értesített a rendőrség, hogy letartóztattak délután 14 órakor egy Horváth Jenő nevű gyanúsítottat a Btk. 178. § (2) szerinti kábítószer birtoklása miatt. A gyanúsított a tanulóvezető jelzéssel ellátott, '98-as Opel Corsa gépjárművel autózott a Budapestről Budaörs irányába vezető 1. sz. főúton, amikor megállította a rendőrség, és igazoltatta. Nem hajtott gyorsan, de nem volt nála személyazonosításra alkalmas igazolvány, ezért a rendőr átvizsgálta az egész gépjárművet. Az autó csomagtartójában két szemeteszsákot talált, benne többek között kannabiszmaradványokkal. A zsákokban két fémhalogén lámpát találtak, papírcsigákat és földdel keveredett kannabiszleveleket. A gyanúsított azt mondta az intézkedő rendőrnek, hogy egy barátja kérte meg, hogy tüntesse el a szemeteszsákokat, amiért 40.000 forintot ígért neki. Délután 4.30-kor érsz a rendőrségre, hogy konzultálj az ügyféllel.

Az ügyfél 19 éves, büntetlen előéletű (kivéve néhány közlekedési szabálysértést). Az eljáró rendőrség értesítette a letartóztatásról az édesanyját, aki otthon tartózkodik a gyanúsított három kishúgával. Nem jelezte ügyvéd meghatalmazására vonatkozó igényét, kirendelt védőként látogatod meg.

Horváth Jenő (ügyfél):

19 éves vagy, cigány származású. 10 éves korodtól nem jársz iskolába. Egy kispesti 40 m²-es lakásban laksz az özvegy édesanyáddal és három húgoddal, akik 4, 9 és 13 évesek. Büntetlen

előéletű vagy (kivéve néhány közlekedési szabálysértést), soha nem tartóztattak még le. Édesanyád szívbeteg, most pedig komoly stresszt és aggodalmakat élhet át a letartóztatásod miatt, hiszen értesítette őt a rendőrség.

Van jogosítványod, de még kint van a tanulóvezető jelzés a '98-as Opel Corsádon, amivel autóztál a Budapestről Budaörs irányába vezető 1. sz. főúton, amikor megállított a rendőrség, és igazoltattak. Nem hajtottál gyorsan, de amikor megállítottak a rendőrök, nem tudtad igazolni magad, nem volt nálad személyazonosításra alkalmas igazolvány. Amikor megkérdeztek, merre tartottál, azt mondtad, hogy hazafelé az édesanyádhoz. A rendőrök átvizsgálták az egész autódat. Meggyőződésed, hogy a rendőrök cigány származásod miatt kutatták át az egész autót.

Amikor elmondtad nekik, hogy az édesanyádhoz mész épp, megkérdezte az egyik rendőr, hogy „Mik van hátul?”, mire te úgy feleltél: „Csak néhány zsákot viszek a szeméttelre.” Ezután azt mondta a rendőr, hogy benéz a csomagtartóba, és mondott valamit a jogról, de nem hallottad rendesen, és nem értted. A rendőr kinyitotta a csomagtartót, majd az egyik zsákot, belekotort, és megkérdezte: „Ez zöldnek tűnik, mit csinálsz te ezzel?” Elmondtad neki, hogy fogalmad nem volt arról, mi van a zsákokban, és barátod kért meg arra, hogy vidd el őket a szeméttelre.

Az igazság valóban az, hogy nem tudtad, mi van a zsákokban. Az egyik barátod, Kertész Péter kért meg, hogy vidd el a zsákokat, és cserébe ad 40.000 forintot. Nem mondta el, mi van a zsákokban, és egyiket sem nyitottad ki. Csak felvetted Péternél őket, és elindultál hazafelé. Van négy további zsák, amiket két hete vettél át Pétertől, és a kispesti lakások pincéjében tettél le, még nem vitted el őket a szeméttelre.

Aggódsz, hogy a rendőrség majd fel akarja kutatni a kispesti lakást és a pincét, és hogy emiatt az édesanyád ideges lesz, és talán rosszul lesz a szívbetegsége, súlyos szívritmuszavara miatt. Tudod, hogy értesítette őt a rendőrség, és már amiatt is nagyon aggódsz, hogy ez a hír milyen hatással volt rá. Utálod az érzést, hogy be vagy zárva, és nem távozhatasz szabadon, amikor akarsz. Nem akarsz elmondani a barátod nevét a rendőrségnek, de kész vagy bizonyos információkat átadni, ha ennek köszönhetően hamarabb elengednek.

Csak el akarsz innen menni, nem annyira érdekelnek a vallomásod következményei. Nem bízol az ügyvédben, akivel konzultálni fogsz. Miután nem tudtál megnevezni senkit, akit meghatalmaztál volna, a rendőrök kirendelték neked ezt az ügyvédet. Az apád pedig, aki 4 éve halt meg, amikor te csak 15 éves voltál, három évet töltött börtönben egy rablás miatt korábban (amikor 10-13 éves voltál). Mindig azt mondta, hogy az ügyvédje volt a hibás mindenért, és hogy „ő és ügyvéd egy kutya”.

Ideges vagy, bizonytalan, és nem tudod, kiben bízhatasz. Nehezedre esik ülve maradni, rendszerint felállsz, és le-fel járkálsz. Gyakran nem figyelsz az ügyvédre a konzultáció során, és úgy tűnik, néha nem érted, amit mond.

2. SZEREPJÁTÉK

Az ügyvéd szerepe a rendőri kihallgatáson

[1 csoportban; 1 ügyvéd, 1 ügyfél, 2 rendőr, a csoport többi tagja megfigyelő]

Az ügyfél szerepét a kísérleti SUPRALAT képzéseken színészek játszották, a két rendőr szerepét egy projektben közreműködő rendőr és egy színész. A jövőbeli képzéseken, ha a helyi lehetőségek ezt nem egedik, játszhatják ezeket a szerepeket a képzők. Az ügyvéd szerepét a résztvevők valamelyike játssza. A szerepjáték felénél érdemes változtatni az ügyvéd szerepét játszó résztvevőn, hogy megmutatkozzanak a résztvevők eltérő stratégiái, illetve, hogy több résztvevőnek is legyen lehetősége aktívan bekapcsolódni a szerepjátékba.

Ügyvéd:

Ügyfeled Kovács Ilona, 23 éves, kéthónapos a kislánya, Anna, akit szoptat (a kislány kizárólag anyatejet kap). Ilona postaforgalmi szakközépiskolát végzett, de a szülés előtt sem nagyon dolgozott, hanem a barátja – és gyermekének apja – Weltmann Róbert tartotta el. Nem élnek együtt, de Weltmann gyakran van náluk, hetente többször is ott alszik. Weltmann balhész pasas, többször volt büntetve különböző vagyon elleni bűncselekmények és kisebb súlyú erőszakos bűncselekmények miatt. A testvére, Weltmann Gábor korrekt, jól menő vállalkozó, fürdőszoba szalonja van, régi, megbízható, jól fizető ügyfeled. Ő hív fel azzal, hogy Robi és Ilonát is előállították, és megkér, hogy lásd el Ilona védelmét, mivel Robinak van ügyvédje, aki egy folyamatban lévő, rmobiltelefonlopással kapcsolatos ügyben is védi.

Amikor megérkezel a rendőrségre, annyit mondanak, hogy Ilonát orgazdasággal fogják meggyanúsítani.

A konzultáció során Ilona a következőket mondja el neked:

Otthonról vitték el őket Robival együtt, szerencsére ott volt a nagymama, Kovács Józsefné, aki tud vigyázni Annára. A rendőrök, akik a lakásukat is átkutatták, raktárfeltöréseket emlegettek, amikor behozták, amiket állítólag Robi követett el a haverjaival, de amikről ő semmit sem tud. Kifejezetten kérdezték a múlt hét szerdáról, hogy Robi otthon volt-e este. Az autóban nagyon félt, zavarodott volt, nem emlékezett, de most már rémlik neki, hogy nem volt otthon, mert aznap Anna belázasodott, és ő kétségbe volt esve, hogy nincs, aki el tudna ugorni a patikába. Hívta is, de Robi nem vette fel a mobilját. A gardróbban lévő márkás ruhákról, designer-cuccokról is mondtak valamit a rendőrök. Ilyenjei valóban vannak, szereti a szép holmikát. Robi hoz ilyeneket időről-időre. Ami tetszik neki, azt hordja, ami nem, vagy nem jó méret, azt becsomagolva, az árcédulát is rajta hagyva elrakja a gardróbba, és eladja őket a Jófogáson, mert Robi sokat van távol, és nem mindig törődik vele, hogy mennyi pénzük van otthon, és jól jön ez a plusz, amikor megszorulnak. Nem minden ilyen ruha

származik egyébként Robitól, van, hogy turkálóban vesz olyan ruhát, amiről azt gondolja, hogy a neten drágábban tudja továbbadni. Nem nagyon tudja, hogy Robinak egyébként miből van pénze, miből veszi ezeket a cuccokat. Nem mondható, hogy sose fordult meg a fejében, hogy ez furcsa, de nem kérdezte, és alapvetően nem is nagyon érdekelte soha. Látszik Ilonán, hogy nagyon fél és meg van zavarodva. Azt hajtogatja, hogy haza kell mennie Annához. Hat órája van bent a rendőrségen, pont akkor kellett volna szoptatnia, amikor elkezdődött az intézkedés, a gyerek kilenc órája nem evett, a melle is majd szétrobban a tejtől, egyre jobban fáj neki.

Mit csinálsz, milyen tanácsot adsz az ügyfélnek?

Kovács Ilona (ügyfél):

Kovács Ilona vagy, 23 éves, kéthónapos a kislányod, Anna, akit szoptatsz (a kislány kizárólag anyatejet kap). Postaforgalmi szakközépiskolát végeztél, de a szülés előtt sem nagyon dolgoztál, hanem a barátod – Anna apja – Weltmann Róbert tartott el. Nem éltek együtt, de Weltmann gyakran van nálatok, hetente többször is ott alszik. Weltmann balhész pasas, többször volt büntetve különböző vagyon elleni bűncselekmények és kisebb súlyú erőszakos bűncselekmények miatt. Az ügyvédet, aki megérkezik hozzád, Robi testvére, Weltmann Gábor küldte hozzád, aki jól menő vállalkozó. Soha nem volt dolgod a rendőrséggel.

A konzultáció során a következőket mondod el az ügyvédnek:

Otthonról vittek el titeket Robival együtt, szerencsére ott volt anyukád, Kovács Józsefné, aki tud vigyázni Annára. A rendőrök, akik a lakást is átkutatták, valami raktárfeltöréseket emlegettek, amikor behoztak, amiket állítólag Robi követett el a haverjaival, de amikről te semmit sem tudsz. Kifejezetten kérdezték a múlt hét szerdáról, hogy Robi otthon volt-e este. Az autóban nagyon féltél, zavarodott voltál, nem emlékeztél, de most már rémlik, hogy nem volt otthon, mert aznap Anna belázasodott, és te kétségbe voltál esve, hogy nincs, aki el tudna ugorni a patikába. A gardróbban lévő márkás ruhákról, designer-cuccokról is mondtak valamit a rendőrök. Ilyenjeid valóban vannak, szereted a szép holmikat. Robi hoz ilyeneket időről-időre. Ami tetszik neked, azt hordod, ami nem, vagy nem jó méret, azt becsomagolva, az árcédulát is rajta hagyva elrakod a gardróbba, és eladod őket a Jófogáson, mert Robi sokat van távol, és nem mindig törődik vele, hogy mennyi pénzetek van otthon, és jól jön ez a plusz, amikor megszorultok. Nem minden ilyen ruha származik egyébként Robitól, van, hogy turkálóban veszél olyan ruhát, amiről azt gondold, hogy a neten drágábban tudod továbbadni. Nem nagyon tudod, hogy Robinak egyébként miből van pénze, miből veszi ezeket a cuccokat. Nem mondható, hogy sose fordult meg a fejedben, hogy ez furcsa, de nem kérdezted, és alapvetően nem is nagyon érdekelt soha. Nagyon félsz és meg vagy zavarodva. Azt hajtogatod az ügyvédnek, hogy haza kell menned Annához. Hat órája vagy bent a rendőrségen, pont akkor kellett volna szoptatnod, amikor elkezdődött az intézkedés, a gyerek kilenc órája nem evett, a melled is majd szétrobban a tejtől, egyre jobban fáj.

Az ügyvéd tanácsot fog adni, hogy a kihallgatáson mit csinálj

A kihallgatás előtt

Bejön a rendőr, hogy kihallgasson. Félsz, nem beszélsz. *[Az ügyvédnek normál esetben figyelmeztetnie kellene a rendőrt, hogy egészségügyi probléma merült fel, szoptatsz, fáj a melled, és a gyerek sem tudott enni immár kilenc órája.]*

Nem szólsz, ha nem kérdeznek. Nagyon halkán, zavarodottan beszélsz, mindenbe belenyugszol, amit mondanak.

A kihallgatás alatt

A kihallgatás száraz, tárgyilagos stílusban kezdődik, a rendőr nem agresszív, de nem is túl együttérző.

A kihallgatás elején közli: orgazdasággal gyanúsítanak arra tekintettel, hogy a Weltmann Róbert által ellopott ruhákat az interneten értékesítetted.

Figyelmeztet, hogy nem vagy köteles vallomást tenni, a vallomás tételét, illetve az egyes kérdésekre történő válaszadást a kihallgatás folyamán bármikor megtagadhatod, de bármikor dönthetsz úgy, hogy vallomást teszel, akkor is, ha korábban a vallomástételt megtagadtad. Figyelmeztet arra is, hogy amit mondasz, az bizonyítékként felhasználható.

Megkérdezi, hogy élsz-e panasszal a gyanúsítás ellen. *[Az ügyvéded ezzel kapcsolatban elvileg kiokított, vagy itt helyben beavatkozik, és jelzi, hogy igen vagy nem. Ha nem, akkor nézz rá segélykérően, és ha nem mondd semmit, akkor mondd azt, hogy nem élsz panasszal.]*

Miután ezt tisztáztátok, megkezdődik a kihallgatás érdemi része. A rendőr az ügyvel kapcsolatos kérdéseket kezd el feltenni: ismered-e Weltmann Róbertet, milyen kapcsolatban vagytok, mennyi ideje vagytok együtt?

Ha az ügyvéd azt tanácsolta, tagadd meg a vallomástételt

A rendőr megpróbál rávenni, hogy mégis válaszolj a kérdésekre.

Ehhez pl. az alábbi stratégiákat (és azok különböző kombinációit) fogja használni:

Aláássa az ügyvéd tekintélyét, és éket ver közéd és az ügyvéd közé: „ügyvéd úr/ügyvédnő nem csinált eddig túl sok büntetőügyet, ugye?”; „Az ügyvédje tanácsára nem tesz vallomást? Nem biztos, hogy ez a legbölcsebb dolog ebben a helyzetben.” „Ön választotta ezt az ügyvédet, vagy az élettársa küldte? Biztos, hogy a barátja a legjobbat akarja Önnek?”

Kihasználja, hogy nyilvánvalóan haza akarsz menni a kislányodhoz: „Nézze, elég sok bizonyíték van a kezünkben. Ha nem tesz vallomást, nem működik együtt, akkor valószínűleg őrizetbe fogjuk venni, az 72 óra, és kezdeményezni fogjuk az előzetes letartóztatását, akkor hónapokig nem fog tudni hazamenni a kislányához. Ha segít nekünk, válaszol pár kérdésre, 1-2 óra múlva már otthon lesz a lányánál.”

Ha az ügyvéd tiltakozik: „Az ügyfele felnőtt ember, el tudja dönteni, hogy mi a legjobb neki”.
„Ezt a kihallgatást én vezetem, ha kifogása van valami ellen, menjen panaszra az ügyészhez.”

[Ha az ügyvéded a konzultáción előre jelezte, hogy ez fog történni, és/vagy a kihallgatás során jelzi a rendőrnek, hogy te nem akarsz vallomást tenni, és ezt tiszteletben kell tartania, és amikor a rendőr folytatja a nyomásgyakorlást, az ügyvéd udvariasan, de határozottan és kitartóan köti az ebet a karóhoz, akkor – bár eleinte mutasd azt, hogy elbizonytalanodtál, és már nem vagy benne biztos, hogy nem kellene beszélned – csak egy idő után(!) állj vissza az alaphelyzetbe és mondd, hogy az ügyvéded tanácsában megbízol, nem teszel vallomást. De legyél az ügyvéddel is kicsit bizalmatlan, éreztesd vele, hogy nem tudod eldönteni, mi a helyes megoldás; kérheted, hogy magyarázza el az ügyvéd, hogy mit miért tesz, győzzön meg.]

Fontos, hogy ha úgy érzed, hogy az ügyvéded nem tudja kezelni a helyzetet és a bizonytalanságodat, akkor viszont a rendőr folytatni fogja a nyomásgyakorlást, és te kezdj beszélni, egyes kérdésekre válaszolni.

*Ha az ügyvéded nem jelezte előre, hogy lehet, hogy a rendőrök az előzetes letartóztatás lehetőségével fognak sarokba szorítani, vagy nem tesz valami nagyon határozott lépést, amikor a kihallgatáson ez előkerül, akkor annak a lehetőségnek az említésére, hogy esetleg hónapokra előzetesbe kerülhetsz, **omolj össze, sírj, kerülj nagyon rossz pszichés állapotba.** Ha az ügyvéd nem kér szünetet, akkor kezdj el zaklatottan, szaggatottan válaszolni a kérdésekre. Ha szünetet kér azzal, hogy nem vagy kihallgatható állapotban, akkor viszont ne kezdj beszélni.]*

Ha teszel vallomást (teljes körűen, vagy egyes kérdések vonatkozásában)

A rendőr az ügygel kapcsolatos kérdéseket kezd el feltenni: „Ismeri Weltmann Róbertet, milyen kapcsolatban van vele, mennyi ideje vannak együtt?”

Eleinte nem válaszolsz, csak bámulsz rá. Kezdi elveszíteni a türelmét [„Csomó fontos dolgom van még.” „Most akkor válaszol, vagy nem?”]. *[Az ügyvédnél itt elvileg be kell avatkozni, kérni egy kis türelmet, neked pedig jelezni, hogy válaszolj a kérdésekre. Ha az ügyvéd nem avatkozik be, folytatódik a kérdezés.]*

A kihallgatás folytatódik: „Tud-e valamit arról, hogy Weltmann raktár-feltörésekben vehetett részt? Honnan vannak a nejlomba csomagolt ruhák a gardróbban?”

Egy idő után fokozódik rajtad a nyomás: „Honnan lehetett Weltmannnak pénze arra, hogy ilyen ajándékokat vegyen? Mivel foglalkozik? Sohasem fordult meg az Ön fejében, hogy nem származhattak azok a ruhák tiszta forrásból? Hogy miért hoz néha Weltmann olyan ruhákat, amik nem is az Ön méretében vannak? Mióta árusít Ön ruhákat az interneten? Honnan vannak azok a ruhák, amiket a neten árusít? Mit szólna Ön, ha azt mondanám, hogy bizonyíték van rá: a ruhák, amiket árusít, betörésből származnak.”

[Ideális esetben az ügyvéd itt beavatkozik. Pl. rákérdez, hogy milyen bizonyítékok? És nem tágít, nem engedi el a dolgot, amíg a rendőr nem mond valami érdemit.]

[A kérdésekre aszerint válaszolj, amit az ügyvéddel megbeszéltetek. Ha azt mondta, mindenre őszintén, akkor mindenre őszintén. Ha megmondta, hogy mire igen és mire nem, akkor aszerint. Ha elbizonytalodsz, nézz rá segélykérően, jelezve, hogy megszorultál.]

Egy ponton a rendőr ráfordul Weltmannra: „Otthon volt Weltmann a múlt szerdán?” „Nem érdemes fedeznie Weltmannt, mert azzal csak a saját helyzetét nehezíti, és van elég bizonyítékunk vele szemben.” „Ha segít a rendőrségnek, a rendőrség is segít Önnek. Ha viszont nem így tesz, akkor könnyen őrizetben találhatja magát, vagy akár előzetes letartóztatásban is, és akkor hónapokig nem látja majd a kislányát.”

[Itt ugyanaz az instrukció, mint az előző scenáriónál: ha az ügyvéd előre jelezte, hogy ez jön, és/vagy nagyon jól kezeli a helyszínen, pl. szól a rendőrnek, hogy az előzetesről nem ő dönt, hanem a bíróság, akkor maradj egyben. Ha ez nem történik meg, omolj össze.]

Ha az ügyvéd nem kér szünetet, vagy nem tudja elérni a rendőrnél, hogy kapjatok, akkor a rendőr fokozza a nyomást, és tovább kérdez a múlt szerdáról, jelezve, hogy a mobil-cellainformációk úgyis árulkodóak lesznek, és felveti annak a lehetőségét is, hogy akár meg is szüntetheti ellened az eljárást, ha használható információt adsz Weltmannról. Ha ez vagy ehhez hasonló a helyzet, akkor kezdj el olyasmit mondani, ami neked és Weltmannnak is kellemetlen: „lehet, hogy nem is volt otthon múlt szerdán, igazából azért gyakran furcsálltad, hogy honnan vannak ezek a ruhák, és ha rákérdeztél, ő csak vonogatta a vállát, csak engedjenek haza a kislányodhoz”, stb.

Rendőr:

A gyanúsított egy fiatal nő (Kovács Ilona, 23 éves), van egy kéthónapos kislánya, akit szoptat.

A barátjával, Weltmann Róberttel együtt állították elő, aki egyben a kislányának apja is. A gyanú szerint a Weltmann által elkövetett sorozatos raktár-feltörésekből származó márkás ruhákat árusított az interneten. A lakásában, ahol Weltmann is gyakran tartózkodik, számos, különböző méretű (tehát nem csak a gyanúsított méretének megfelelő), nejlomba csomagolt női ruhát találtak a házkutatást végző kollégák, amelyeken még az árcédulák is rajta voltak.

Weltmann többször volt büntetve vagyon elleni és kisebb, erőszakos bűncselekmények miatt. Jelenleg egy nagyon hosszú raktárfeltörés-sorozat miatt nyomoztok. A korábbi esetekkel kapcsolatban nem maradtak használható nyomok, de múlt szerda éjjeli betörésnek volt szemtanúja, aki a fényképtablón egyértelműen felismerte Weltmannt. A raktárban ujjlenyomatokat is találtak, ezek azonosítása azonban folyamatban van még, ahogy Weltmann mobil-cellainformációinak beszerzése is. Weltmannt már kihallgattátok, azt mondta, hogy ezen az estén a barátnőjénél, Kovács Ilonánál volt, tévét néztek egész este. Azt, hogy Kovács Ilona időről-időre árul nem használt női ruhákat a Jófogáson, egy szerencsés véletlen nyomán tudtátok meg. A Kovács Ilona lakásán lefoglalt ruhákat még nem tudtátok ellenőrizni abból a szempontból, hogy a betörésekhez kapcsolhatók-e, és arról a három ruháról sem, amelyről bizonyítani tudjátok, hogy azokat Kovács Ilona a neten eladta.

Elsősorban Weltmannt akarjátok megfogni, hajlandók vagytok Kovácsot „futni hagyni”, ha terhelő vallomást tesz Weltmannra.

A kihallgatás előtt

A gyanúsított rémültnek tűnik, csendben és magába roskadva ül.

[Ezen a ponton előfordulhat, hogy az ügyvéd jelzi, a gyanúsított szoptat, a kéthónapos kislány közel 9 órája nem evett, a gyanúsítottnak már fáj a melle a felgyülemlett anyatejtől. Ha ez történik, megértőnek mutatkozol, de eleinte nem mutatsz hajlandóságot a kihallgatás megkezdésének elhalasztására, azt mondd, hogy az egyéb nyomozati cselekmények időszerű elvégzése érdekében le kell folytatni a kihallgatást, de úgylis csak egy pár kérdésről lesz szó, és utána lehet foglalkozni az egyéb problémák megoldásával.]

Ha az ügyvéd nem tágít, és határozottan, de udvariasan, esetleg konkrét megoldási javaslatot is téve (pl. hozza be a nagymama a kislányt, hogy meg lehessen etetni) ragaszkodik a gyanúsított problémájának megoldásához, akkor hozzájárulsz a kihallgatás megkezdésének elhalasztásához]

Ha az ügyvéd nem kér szünetet, vagy nem egyezel bele a szünetbe, vagy egy képzeletbeli szünet után megkezdődik a kihallgatás:

A kihallgatást határozott, tárgyilagos stílusban kezded, nem vagy agresszív, de egyértelműen beismerő vallomás kell neked, mert a bizonyítékok instabilak.

A kihallgatás elején közlöd: orgazdasággal gyanúsítod Kovács Ilonát arra tekintettel, hogy a Weltmann Róbert által ellopott ruhákat az interneten értékesítette.

Figyelmezteted, hogy nem köteles vallomást tenni, a vallomás tételét, illetve az egyes kérdésekre történő válaszadást a kihallgatás folyamán bármikor megtagadhatja, de bármikor dönthet úgy, hogy vallomást tesz, akkor is, ha korábban a vallomástételt megtagadta. Figyelmezteted arra is, hogy amit mond, az bizonyítékként felhasználható.

Ha azt mondja, nem tesz vallomást, meg kell próbálnod többször egyre határozottabban megkísérelni elérni, hogy mégis válaszoljon a kérdésekre.

Ehhez pl. az alábbi stratégiák (és azok különböző kombinációi) használhatók:

Megpróbálsz aláásni az ügyvéd tekintélyét, és éket verni a gyanúsított és az ügyvéd közé: „ügyvéd úr/ügyvédnő nem csinált eddig túl sok büntetőügyet, ugye?”; „Az ügyvédje tanácsára nem tesz vallomást? Nem biztos, hogy ez a legbölcsebb dolog ebben a helyzetben.” „Ön választotta ezt az ügyvédet, vagy az élettársa küldte? Biztos, hogy a barátja a legjobbat akarja Önnek?”

Kihasználod, hogy nyilvánvalóan haza akar menni a kislányához: „Nézze, elég sok bizonyíték van a kezünkben. Ha nem tesz vallomást, nem működik együtt, akkor valószínűleg őrizetbe fogjuk venni, az 72 óra, és kezdeményezni fogjuk az előzetes letartóztatását, akkor hónapokig

nem fog tudni hazamenni a kislányához. Ha segít nekünk, válaszol pár kérdésre, 1-2 óra múlva már otthon lesz a lányánál.”

Ha az ügyvéd tiltakozik: „Az ügyfele felnőtt ember, el tudja dönteni, hogy mi a legjobb neki”. „Ezt a kihallgatást én vezetem, ha kifogása van valami ellen, menjen panaszra az ügyészhez.”

[Ha az ügyvéd jelzi, hogy az ügyfél nem akar vallomást tenni, és ezt tiszteletben kell tartanod, eleinte ne add fel, folytasd a nyomásgyakorlást, de ha udvariasan, de határozottan és kitartóan köti az ebet a karóhoz, akkor lassan engedj el a dolgot, és fogadd el, hogy Kovács Ilona nem tesz vallomást. Ha az ügyvéd nem tudja kezelni a helyzetet és az ügyfelét, tehát ha nyílik egy kis „rés”, akkor viszont nagyon is folytasd a nyomásgyakorlást.]

Ha Kovács Ilona annak a lehetőségnek az említésére, hogy esetleg hónapokra előzetesbe kerülhet, sírógörcsöt kap és nagyon rossz pszichés állapotba kerül, és az ügyvéd nem kér szünetet, akkor üsd a vasat, és fokozd az Ilonára helyezett nyomást annak hangsúlyozásával, hogy csak rajta múlik, hogy mikor van vége ennek a rémálomnak. Ha szünetet kér az ügyvéd, akkor ne engedj neki egyből, mondd, hogy nincs neked erre idő, és le fogod folytatni a kihallgatást, de ha az ügyvéd udvariasan és határozottan jelzi, hogy az ügyfele nincs kihallgatható állapotban, akkor adj nekik szünetet.]

Ha sikerül elérni, hogy Ilona végül elkezdjen válaszolni a kérdésekre, akkor értelemszerűen irányadóak a következő részre vonatkozó instrukciók.

Ha tesz vallomást

Ha azt mondja, tesz vallomást, az ügyvel kapcsolatos kérdéseket kezdesz el feltenni: ismeri-e Weltmann Róbertet, milyen kapcsolatban van vele, mennyi ideje vannak együtt?

A gyanúsított eleinte nem válaszol, csak bámul rád. Kezded elveszíteni a türelmedet [„Csomó fontos dolgom van még.” „Most akkor válaszol, vagy nem?”]. *[Az ügyvédnek itt elvileg be kell avatkoznia, kérni egy kis türelmet, az ügyfelének pedig jelezni, hogy válaszoljon a kérdésekre. Ha az ügyvéd nem avatkozik be, folytatod a kérdezést.]*

A kihallgatás folytatódik: tud-e valamit a gyanúsított arról, hogy Weltmann raktár-feltörésekben vehetett részt? Honnan vannak a nejlomba csomagolt ruhák a gardróbban?

Egy idő után érdemes fokozni a nyomást: Honnan lehetett Weltmannnak pénze arra, hogy ilyen ajándékokat vegyen? Mivel foglalkozott? Sohasem fordult meg a gyanúsított fejében, hogy nem származhattak tiszta forrásból? Hogy miért hoz néha Weltmann olyan ruhákat, amik nem is az ő méretében vannak? Mióta árusít ruhákat az interneten? Honnan vannak azok a ruhák, amiket a neten árusít? Mit szólna, ha azt mondanád, hogy bizonyíték van rá: a ruhák, amiket árusít, betörésből származnak.

[Ideális esetben az ügyvéd itt beavatkozik. Pl. rákérdez, hogy milyen bizonyítékok? Erre azt mondd, hogy „majd az iratismertetéskor megtudják”. Ha az ügyvéd nem tágit, nem engedi el a dolgot, akkor rugalmasan el lehet szakadni ettől az állásponttól, és tenni utalást arra, hogy a bizonyítékok értékelése még folyamatban van.]

Egy ponton el kell kezdeni megpróbálni ráfordulni Weltmannra: „Otthon volt-e Weltmann a múlt szerdán?” „Nem érdemes fedeznie Weltmant, mert azzal csak a saját helyzetét nehezíti, és van elég bizonyítékuk vele szemben.” „Ha segít a rendőrségnek, a rendőrség is segít Önnek. Ha viszont nem így tesz, akkor könnyen őrizetben találhatja magát, vagy akár előzetes letartóztatásban is, és akkor hónapokig nem látja majd a kislányát.”

[Ha Kovács Ilona annak a lehetőségnek az említésére, hogy esetleg hónapokra előzetesbe kerülhet, sírógörcsöt kap és nagyon rossz pszichés állapotba kerül, és az ügyvéd nem kér szünetet, akkor üsd a vasat, és fokozd az Ilonára helyezett nyomást annak hangsúlyozásával, hogy csak rajta múlik, hogy mikor van vége ennek a rémálomnak. Ha szünetet kér az ügyvéd, akkor ne engedj neki egyből, mondd, hogy nincs neked erre az idő, és le fogod folytatni a kihallgatást, de ha az ügyvéd udvariasan és határozottan jelzi, hogy az ügyfele nincs kihallgatható állapotban, akkor adj nekik szünetet.]

Ha nincs szünet, és fokozod a nyomást, tovább kell kérdezni a múlt szerdáról, jelezve, hogy a mobil-cellainformációk úgylis árulkodóak lesznek, és akkor fel kell vetned annak a lehetőségét is, hogy akár meg is szünteted Kovács Ilona ellen az eljárást, ha használható információt ad Weltmannról.

[Itt – az ügyvéd magatartásától függően – a gyanúsított vagy elkezd beszélni, esetleg minden kérdés után az ügyvédjére nézve, segítséget várva, vagy egyéb stratégiát választ: pl. azt mondja, hogy a továbbiakban nem kíván vallomást tenni.]

3. SZEREPJÁTÉK

Az ügyvéd szerepe a rendőri kihallgatáson

[1 csoportban; 1 ügyvéd, 1 ügyfél, 2 rendőr, a csoport többi tagja megfigyelő]

Az ügyfél szerepét a kísérleti SUPRALAT képzéseken színészek játszották, a két rendőr szerepét egy projektben közreműködő rendőr és egy színész. A jövőbeli képzéseken, ha a helyi lehetőségek ezt nem egedik, játszhatják ezeket a szerepeket a képzők. Az ügyvéd szerepét a résztvevők valamelyike játssza. A szerepjáték felénél érdemes változtatni az ügyvéd szerepét játszó résztvevőn, hogy megmutatkozzanak a résztvevők eltérő stratégiái, illetve, hogy több résztvevőnek is legyen lehetősége aktívan bekapcsolódni a szerepjátékba.

Ügyvéd:

Az ügyfeled 20 éves férfi, Szegedi Gábor. Sérülései vannak (mély vágás az oldalán és néhány könnyebb zúzódás). A baleseti sebészetten varrták össze a sebt, innen állították elő a rendőrök.

A konzultáció előtt a rendőrök annyit mondanak, hogy emberöléssel fogják meggyanúsítani.

A konzultáció alatt a következőket mondja el:

Az anyjával és a mostohaapjával, Kelemen Györggyel él együtt. Kelemennel – aki akkor vette feleségül Szegedi anyját, amikor Szegedi 11 éves volt – régóta rossz a viszonya. Az anyja születésnapját ünnepelték, amikor veszekedés tört ki közöttük és Kelemen között, mert Kelemen szóvá tette, hogy nem segít az anyjának leszedni. Ekkorra igen sok alkohol fogyott, mindenki erősen ittas volt. A veszekedés egy pontján Kelemen meglökte őt, ő visszalökött, mire Kelemen elkezdte ütni, és a mostohatestvére, Kelemen László is beszállt a dulakodásba. Mindketten ütötték és rúgták, beszorult a konyhába, ahol egy ponton felkapott egy kést, elkezdett vele hadonászni, és amikor Kelemenék visszahőköltek, megpróbált átfutni közöttük a lakás kijáratához. Arra emlékszik, hogy maga előtt tartotta a kést, de biztos, hogy nem döfött vele senki felé. Megtámadták, nagyon keményen verték, de ő csak ki akart jutni. A rendőrségtől tudja, hogy a mostohaapját szúrás érte, és meghalt. Az ügyfél nem emlékszik, honnan származik az őt ért vágás, csak arra, hogy ütötték-verték.

Az ügyfél nem tűnik túl intelligensnek, éretlen, kissé gyerekes személyiség, úgy tűnik, mintha nem lenne tisztában a lehetséges következmények súlyosságával. Zaklatott és kissé kábának tűnik a kórházban kapott fájdalomcsillapítóktól.

Azt mondja, nem elviselhetetlen a fájdalom, amit a sebe okoz. Nem emlékszik 100%-osan a történetekre, de ártatlannak hiszi magát. Sohasem volt balhész gyerek, inkább csendes és visszahúzódó, szemben a mostohaapjával, aki erőszakos ember volt, előfordult, hogy megpofozta őt és az anyját is.

Mindenképpen el akarja mondani a saját verzióját a rendőröknek és szeretné, ha minél hamarabb véget érne a kihallgatás, mert elég kimerültnek érzi magát.

Mit csinálsz, milyen tanácsot adsz az ügyfélnek?

Szegedi Gábor (ügyfél):

20 éves férfi vagy, Szegedi Gábornak hívnak. Sérüléseid vannak (mély vágás az oldaladon és néhány könnyű zúzódás). 24 órát kórházban töltöttél, miután a baleseti sebészen összevarrták a sebedet, innen állítottak elő a rendőrök. Azt mondták, hogy egy dulakodás során agyonszúrtad a mostohaapodat, Kelemen Györgyöt.

Éretlen, kissé gyerekes személyiség vagy, nem érzed át teljesen a lehetséges következmények súlyosságát. Zaklatott vagy és kissé kába a kórházban kapott fájdalomcsillapítóktól, ezért le vagy lassulva.

Nem elviselhetetlen a fájdalom, amit a sebed okoz. Nem emlékszel 100%-osan a történetekre, de szentül meg vagy róla győződve, hogy ártatlan vagy, nem szándékosan okoztad a mostohaapád halálát. Sohasem voltál balhész gyerek, inkább csendes és visszahúzódó,

szemben a mostohaapáddal, aki erőszakos ember volt, előfordult, hogy megpofozott téged és az anyádat is.

Mindenképpen el akarod mondani ezt és a saját verziódat a rendőröknek és szeretnéd, ha minél hamarabb véget érne a kihallgatás, mert elég kimerültnék érzed magad.

A konzultáció alatt a következőket mondod el az ügyvédnek:

Az anyáddal és a mostohaapáddal, Kelemen Györggyel élsz együtt. Kelemennel – aki akkor vette feleségül édesanyádat, amikor 11 éves voltál – régóta rossz a viszonyod. Az anyád születésnapját ünnepeltétek, amikor veszekedés tört ki közötted és Kelemen között, mert Kelemen szóvá tette, hogy nem segítesz az anyádnak leszedni. Ekkorra igen sok alkohol fogyott, mindenki erősen ittas volt. A veszekedés egy pontján Kelemen meglökött, te visszalökted, mire Kelemen elkezdett ütni, és a mostohatestvéred, Kelemen László is beszállt a dulakodásba. Mindketten ütöttek és rúgtak, beszorultál a konyhába, ahol egy ponton felkaptál egy kést, elkezdted vele hadonászni, és amikor Kelemenék visszahőköltek, megpróbáltál átfutni közöttük a lakás kijáratához. Arra emlékszel, hogy magad előtt tartottad a kést, de biztos, hogy nem döftél vele senki felé. Megtámadtak, nagyon keményen vertek, de te csak ki akartál jutni. A rendőrségtől tudod, hogy a mostohaapádat szúrás érte, és meghalt. Nem emlékszel, honnan származik a téged ért vágás, csak arra, hogy ütöttek-verték.

Mielőtt elkezdné a kihallgatás

A kihallgatásodra érkező rendőrt elkezdted kérdezgetni az édesanyádról: hogy van? Nagyon ki van-e készülve? Dühös-e rád? Tudja-e, hogy nem tehetsz az egészről? [*Remélhetőleg az ügyvéd egy ponton leállít. Ha nem, és a rendőr elkezdi a kérdéseket feltenni a történetekről, válaszolj neki.*].

[*Mutasd enyhe kábóság, zavarodottság jeleit. Nem kell nagyon kábának és zavarodottnak lenned, alapvetően legyél „térben és időben orientált”, de merülhessen fel annak a lehetősége, hogy esetleg nem vagy kihallgatásra alkalmas állapotban. Ha az ügyvéd ezt felhossa, mondd azt, hogy te csak azt akarod, hogy elmondhasd, mi történt, és aztán mindenki hagyjon békén.*]

A kihallgatás alatt:

A kihallgatás elején a rendőr közli: emberöléssel gyanúsítanak, mivel dulakodás közben agyonszúrtad Kelemen Györgyöt.

Figyelmeztet, hogy nem vagy köteles vallomást tenni, a vallomás tételét, illetve az egyes kérdésekre történő válaszadást a kihallgatás folyamán bármikor megtagadhatod, de bármikor dönthetsz úgy, hogy vallomást teszel, akkor is, ha korábban a vallomástételt megtagadtad. Figyelmeztet arra is, hogy amit mondasz, az bizonyítékként felhasználható.

Megkérdezi, hogy élsz-e panasszal a gyanúsítás ellen. [*Az ügyvéded ezzel kapcsolatban elvileg kiokított, vagy itt helyben beavatkozik, és jelzi, hogy igen vagy nem. Ha nem, akkor nézz rá segítségkérően, és ha nem mond semmit, akkor mondd azt, hogy nem élsz panasszal.*]

Miután ezt tisztáztátok, megkezdődik a kihallgatás érdemi része.

- **Ha az ügyvéd azt tanácsolta, tagadd meg a vallomástételt**

A rendőr megpróbál rávenni, hogy mégis válaszolj a kérdésekre.

Ehhez pl. az alábbi stratégiákat (és azok különböző kombinációit) fogja használni:

Aláássa az ügyvéd tekintélyét, és éket ver közéd és az ügyvéd közé: „ügyvéd úr/ügyvédnő nem csinált eddig túl sok büntetőügyet, ugye?”; „Az ügyvédje tanácsára nem tesz vallomást? Nem biztos, hogy ez a legbölcsebb dolog ebben a helyzetben.”

Azzal fenyeget, hogy előzetes letartóztatásba fogsz kerülni: „Nézze, elég sok bizonyíték van a kezünkben. Ha nem tesz vallomást, nem működik együtt, akkor valószínűleg őrizetbe fogjuk venni, az 72 óra, és kezdeményezni fogjuk az előzetes letartóztatását, akkor hónapokra börtönbe kerül.”

Hangsúlyozza, hogy a beismerés enyhítő körülmény: „Ha beismerő vallomást tesz, azt a bíróság értékelni fogja. Évekkel kevesebbet kaphat, ha megbánja és beismeri, amit elkövetett.”

Ha az ügyvéd tiltakozik: „Az ügyfele felnőtt ember, el tudja dönteni, hogy mi a legjobb neki”. „Ezt a kihallgatást én vezetem, ha kifogása van valami ellen, menjen panaszra az ügyészhez.”

[Ha az ügyvéded a konzultáción előre jelezte, hogy ez fog történni, és/vagy a kihallgatás során jelzi a rendőrnek, hogy te nem akarsz vallomást tenni, és ezt tiszteletben kell tartania, és amikor a rendőr folytatja a nyomásgyakorlást, az ügyvéd udvariasan, de határozottan és kitartóan köti az ebet a karóhoz, akkor – bár eleinte mutasd azt, hogy elbizonytalanodtál, és már nem vagy benne biztos, hogy nem kellene beszélned – csak egy idő után(!) állj vissza az alaphelyzetbe és mondd, hogy az ügyvéded tanácsában megbízol, nem teszel vallomást. De legyél az ügyvéddel is kicsit bizalmatlan, éreztess vele, hogy nem tudod eldönteni, mi a helyes megoldás; kérheted, hogy magyarázza el az ügyvéd, hogy mit miért tesz, győzzön meg.

Fontos, hogy ha úgy érzed, hogy az ügyvéded nem tudja kezelni a helyzetet és a bizonytalanságot, akkor viszont a rendőr folytatni fogja a nyomásgyakorlást, és te kezdj beszélni, egyes kérdésekre válaszolni.

- **Ha azt a tanácsot kaptad, hogy tegyél vallomást**

A rendőr empatikus, kissé leereszkedő hangnemben kezd el beszélni hozzád. Elmondja, hogy érti, hogy aggódsz az édesanyád miatt, csak néhány kérdést tesznek fel, és fel is hívhatod az anyukádat. Először a családról kérdez: Milyen viszony fűz Kelemen Györgyhez és Lászlóhoz? Mikor jött össze az édesanyád a mostohaapáddal, milyen volt a kapcsolatod a mostohaapáddal és az ő családjával?

Csak érintőlegesen válaszolsz – nyilvánvaló, hogy érzékeny számodra ez a kérdés –, olykor az ügyvédedre tekintesz megerősítésért.

Ezek után a rendőr az édesanyád születésnapjának estéjéről kezd el kérdezni, miszerint te és mások ittak-e, mennyit, volt-e veszekedés, és ha volt, az miről szólt, volt-e verekedés, és abban kik vettek részt, és emlékszel-e arra, hogy egy kés volt a kezében. Megrendülsz, és „kiszakad” belőled a sztori, miszerint nem akartál senkit bántani, téged támadott meg a mostohabátyád és a mostohaapád.

Ezután a rendőr előadja, hogy mások azt állítják, „mindig keresed a bajt”, és hogy látták, amint az egyre durvább vita, gyalázkodás után magadhoz ragadsz egy kést, és megszúrod a mostohaapád, ami után neked ugrott a mostohafivéred. Ismételten tagadod a vádakat, és azt mondod, hogy csendes, visszahúzódó ember vagy, a tanúk hazudnak, vagy nem is láttak semmit.

A rendőr úgy tűnik, nem hisz neked. Arra tereli a szót, hogy az édesanyád hogy érezheti magát: a fia felelős a férje haláláért. Megismétli, hogy több, egybehangzó tanúvallomás szól ellened, és hipotetikus kérdéseket tesz fel, mint pl. külső szemlélőként elhinnéd a saját történetedet? Biztos vagy benne, hogy emlékszel a történetekre, miután rengeteg alkoholt ittál? stb.

Elbizonytalanodsz, gyakran az ügyvédre nézel tanácsért. [*Ha az ügyvéd nem avatkozik közbe semmilyen módon – pl. nem kér szünetet, nem jelez neked, hogy nincs okod megmásítani a történetedet, stb. –, és a rendőr folytatja a nyomásgyakorlást, akkor egészen elkeseredetté válsz, és azt mondod, hogy már egyáltalán nem vagy biztos semmiben, és az asztalra hajtod a fejed, vagy más módon jelzed, hogy a lelkiered végén jársz.*]

[*Ezen a ponton remélhetőleg beavatkozik az ügyvéd, és megállítja a kihallgatást, ha viszont nem, a rendőr folytatja a kikérdezésedet, és végül bevallod, hogy lehetséges, hogy te szúrtad le a mostohaapád.*]

Rendőr:

A gyanúsított 20 éves férfi, Szegedi Gábor. Sérülései vannak (mély vágás az oldalán és néhány könnyebb zúzódás). A baleseti sebészetten varrták össze a sebet, innen állítottátok elő. Fájdalomcsillapítót kapott, ezért nincsenek jelentős fájdalmai, viszont kissé kábának tűnik, de térben és időben alapvetően orientáltak.

A gyanú szerint késszúrással megölte a mostohaapját, Kelemen Györgyöt.

A feljelentő a gyanúsított mostohafivére, Kelemen László. Ő elmondta, hogy a gyanúsított rengeteget ivott aznap, és volt egy heves vita közte és a mostohaapa között, állítása szerint Szegedi Gábor provokálta Kelemen Györgyöt. Felrótta neki, hogy még a születésnapján sem bánik normálisan az anyjával, csak parancsolgat neki, rondán beszél vele. Amikor Kelemen erre „elküldte az anyjába”, felkapott az asztalról egy kést, és ráugrott a mostohaapára – mindez nagyon gyorsan történt. Kelemen László is felvett egy kést, megpróbálta lefegyverezni a gyanúsítottat, és közben sérülést szenvedett a karján.

Egy másik tanú, Aradi Béla (Kelemen György unokatestvére) elmondta, hogy nem látta, pontosan hogyan kezdődött a verekedés, de úgy hiszi, hogy a gyanúsított kezdte, mert „utálta” a mostohaapját, és féltékeny volt rá. Csak azt látta, hogy összegabalyodott a két férfi a földön, és aztán a gyanúsított mostohafivére rájuk vetődött. Pár percig tartott az egész, legközelebb már csak azt látta, hogy Kelemen György vonaglik a földön, körülötte rengeteg vér. A tanú ittasnak tűnt, de állította, hogy tisztán emlékszik a verekedésre. (Más tanúk azt állították, hogy nem emlékeznek tisztán az eseményekre.)

Sejted, hogy a gyanúsított önvédelemre fog hivatkozni, de meg vagy győződve, hogy az nem lehet igaz. A gyanúsított sérülései viszonylag enyhék, akkor is, ha őt támadták meg először, hasba szúrni valakit önvédelemből nem arányos válasz.

Észleled, hogy a gyanúsított könnyen befolyásolható, ezért az a kihallgatási technikád, hogy megpróbálsz kétségeket ébreszteni benne a saját története helytállósága felől.

A kihallgatás előtt

Megérkezel, hogy kihallgasd a gyanúsítottat. Biztos vagy afelől, hogy a gyanúsított kihallgatásra alkalmas állapotban van. Több óra telt el azóta, hogy fájdalomcsillapítót kapott, és a fogdaőr kollégáid is úgy látják, hogy a gyanúsított magánál van.

[Ha az ügyvéd arra hivatkozik, hogy el kell halasztani a kihallgatást, ne állj kötélnek, legfeljebb annyi engedélyt tegyél, hogy hajlandó vagy szüneteltetni a kihallgatást, ha a gyanúsított rosszul lesz közben, de CSAK AKKOR, ha az ügyvéd ezt kéri, és ehhez ragaszkodik, az ügyfele jóllétére vonatkozó felelősségére hivatkozva, udvariasan, nem erőszakosan adva elő az álláspontját.]

A gyanúsított egy sor kérdést tesz fel neked mielőtt még megkezdenéd a kihallgatást: hogy van az anyukája? Haragszik rá? Tudja, hogy ő nem tehet semmiről? A rendőrség tudja ezt? *[Intenzív párbeszédbe kezdesz a gyanúsítottal, az ügyvéd dolga, hogy ezt kezelje, pl. visszatérje a beszélgetést arra a kérdésre, hogy a gyanúsított egyáltalán kihallgatásra alkalmas állapotban van-e, valamint hogy megelőzze, hogy az ügyfele maga ellen valljon.]*

A kihallgatás közben

A kihallgatás elején közlöd: emberöléssel gyanúsítod Szegedi Gábort arra tekintettel, hogy az édesanyja születésnapján egy késszúrással megölte a mostohaapját, Kelemen Györgyöt.

Figyelmezteted, hogy nem köteles vallomást tenni, a vallomás tételét, illetve az egyes kérdésekre történő válaszadást a kihallgatás folyamán bármikor megtagadhatja, de bármikor dönthet úgy, hogy vallomást tesz, akkor is, ha korábban a vallomástételt megtagadta. Figyelmezteted arra is, hogy amit mond, az bizonyítékként felhasználható.

Ha azt mondja, nem tesz vallomást, meg kell próbálnod – többször, egyre határozottabban – megkísérelni elérni, hogy mégis válaszoljon a kérdésekre.

Ehhez pl. az alábbi stratégiák (és azok különböző kombinációi) használhatók:

Megpróbálsz aláírni az ügyvéd tekintélyét, és éket verni a gyanúsított és az ügyvéd közé: „ügyvéd úr/ügyvédnő nem csinált eddig túl sok büntetőügyet, ugye?”; „Az ügyvédje tanácsára nem tesz vallomást? Nem biztos, hogy ez a legjobb dolog ebben a helyzetben.”

Azzal fenyegeted, hogy előzetes letartóztatásba fog kerülni: „Nézze, elég sok bizonyíték van a kezünkben. Ha nem tesz vallomást, nem működik együtt, akkor valószínűleg őrizetbe fogjuk venni, az 72 óra, és kezdeményezni fogjuk az előzetes letartóztatását, akkor hónapokra börtönbe kerül.”

Hangsúlyozod, hogy a beismerés enyhítő körülmény: „Ha beismerő vallomást tesz, azt a bíróság értékelni fogja. Évekkel kevesebbet kaphat, ha megbánja és beismeri, amit elkövetett.”

Ha az ügyvéd tiltakozik: „Az ügyfele felnőtt ember, el tudja dönteni, hogy mi a legjobb neki”. „Ezt a kihallgatást én vezetem, ha kifogása van valami ellen, menjen panaszra az ügyészhez.”

[Ha az ügyvéd jelzi, hogy az ügyfél nem akar vallomást tenni, és ezt tiszteletben kell tartanod, eleinte ne add fel, folytasd a nyomásgyakorlást, de ha udvariasan, de határozottan és kitartóan köti az ebet a karóhoz, akkor lassan engedd el a dolgot, és fogadd el, hogy Szegedi Gábor nem tesz vallomást. Ha az ügyvéd nem tudja kezelni a helyzetet és az ügyfelét, tehát ha nyílik egy kis „rés”, akkor viszont nagyon is folytasd a nyomásgyakorlást.]

Ha vallomást tesz

Empatikus, kissé leereszkedő hangnemben kezdesz beszélni a gyanúsítottal. Elmondod, hogy érted, hogy aggódik az édesanyja miatt, csak néhány kérdést teszel fel, és fel is hívhatja az édesanyját. Először a családról kérdezed: Milyen viszony fűzi Kelemen Györgyhez és Lászlóhoz? Mikor jött össze az édesanyja a mostohaapjával, milyen volt a kapcsolata a mostohaapjával és az ő családjával?

Ezek után az édesanyja születésnapjának estéjéről kezdesz el kérdezni: a gyanúsított és mások ittak-e, mennyit, volt-e veszekedés, és ha volt, az miről szólt, volt-e verekedés, és abban kik vettek részt, és emlékszik-e arra, hogy egy kés volt a kezében.

A gyanúsított előadja, hogy önvédelemből cselekedett, de te nem hiszel neki. Elmondod neki, hogy mások azt állították, „mindig keresi a bajt”, és hogy többen látták, amint magához ragad egy kést, és megsúrja a mostohaapját, ami után neki ugrik a mostohafivére.

[Ha az ügyvéd arra kér, hogy legyél konkrétabb, és elkezd arról kérdezni, hogy mindegy milyen bizonyíték van, utasítsd el ezt a kérést, mondd azt, hogy a nyomozás végén majd megismerhetik az iratokat.]

Ha a gyanúsított ragaszkodik az önvédelemre vonatkozó sztorijához, más módszerrel próbálkozol: arra tereled a szót, hogy az édesanyja hogyan érezheti magát: a fia felelős a férje haláláért. Hangsúlyozod, hogy az édesanyja el fogja ezt hinni, hiszen több tanú is ezt állítja. Ezután hipotetikus kérdéseket teszel fel a gyanúsítottnak, mint pl. külső szemlélőként elhinné-e a saját történetét? Biztos benne, hogy jól emlékszik a történetekre, annyi alkohol

elfogyasztása után? stb. *[A gyanúsított elbizonytalanodik, és gyakran néz az ügyvédjére megerősítésért. Ha a védő nem avatkozik be ezen a ponton, növeled a kikérdezés intenzitását addig, amíg a gyanúsított igazán elkeseredik: azt mondja, hogy már egyáltalán nem biztos semmiben, és az asztalra hajtja a fejét. Ezen a ponton remélhetőleg beavatkozik az ügyvéd, és megállítja a kihallgatást, ha nem, folytatod a kikérdezést, amíg a gyanúsított bevallja, hogy lehetséges, hogy ő szúrta le a mostohaapát.]*

4 melléklet: Megfigyelési lapok

A melléklet azokat a megfigyelési lapokat tartalmazza, melyeket felhasználtunk a magyarországi SUPRALAT kísérleti képzések ügyvéd és ügyfél között zajló konzultációról szóló foglalkozásán.

Ügyféllel folytatott konzultáció I. – gyakorlat

Megfigyelési lap

Kérjük, írja le a jobboldali oszlopba, hogy mit észlel a viselkedéssel kapcsolatban! (Adjon konkrét példákat!)

<i>I. Bizalomépítés</i>	
Jegyezze le, amit az ügyvéd viselkedésével kapcsolatban észlel (akár pozitív, akár negatív jeleket) a következő szempontokból:	
<ul style="list-style-type: none">• bizalomépítés az első találkozás során	
<ul style="list-style-type: none">• tisztelet az ügyfél iránt	
<ul style="list-style-type: none">• empátia	
<ul style="list-style-type: none">• aktív figyelem	
Mit tett volna másképp az ügyfél bizalmának elnyerése érdekében?	

<i>II. Az ügyfél történetének feltárása</i>	
Az ügyfél szeretett volna átadni információt az ügyről?	
Milyen típusú kérdéseket tett fel az ügyvéd: nyíltvégű vagy eldöntendő kérdéseket? Rávezető vagy vádló kérdéseket? <i>(Jegyezzen le példákat!)</i>	
Jegyezze le, amit az ügyvéd viselkedésével kapcsolatban észlel (akár pozitív, akár negatív jeleket) a következő szempontokból: <ul style="list-style-type: none"> • megfelelő információ szerzése az ügyféltől • bizonyos kérdések magyarázata az ügyfél számára érthető módon • magyarázó összefoglalás 	
Mit tett volna másképp annak érdekében, hogy megismerje az ügyfél történetét?	
<i>III. Tanácsadás az ügyfélnek</i>	
A három tanácsadási modell közül melyiket követte az ügyvéd, és miért? <i>(ügyvédközpontú, ügyfélközpontú, vagy együttműködési modell)?</i>	
Mit tett helyesen az ügyvéd a tanácsadás szempontjából?	

<p>Mit tett volna másképp az ügyfélnek nyújtott megfelelő tanácsadás érdekében?</p>	
---	--

Ügyféllel folytatott konzultáció II. – gyakorlat

Megfigyelési lap

Kérjük, írja le a jobboldali oszlopba, hogy mit észlel a viselkedéssel kapcsolatban! (Adjon konkrét példákat!)

<p><i>I. Bizalomépítés</i></p>	
<p>Jegyezze le, amit az ügyvéd viselkedésével kapcsolatban észlel (akár pozitív, akár negatív jeleket) a következő szempontokból:</p> <ul style="list-style-type: none"> • bizalomépítés az első találkozás során 	
<ul style="list-style-type: none"> • tisztelet az ügyfél iránt 	
<ul style="list-style-type: none"> • empátia 	
<ul style="list-style-type: none"> • aktív figyelem 	
<p>Mit tett volna másképp az ügyfél bizalmának elnyerése érdekében?</p>	

<i>II. Az ügyfél történetének feltárása</i>	
Az ügyfél szeretett volna átadni információt az ügyről?	
Milyen típusú kérdéseket tett fel az ügyvéd: nyíltvégű vagy eldöntendő kérdéseket? Rávezető vagy vádló kérdéseket? <i>(Jegyezzen le példákat!)</i>	
Jegyezze le, amit az ügyvéd viselkedésével kapcsolatban észlel (akár pozitív, akár negatív jeleket) a következő szempontokból: <ul style="list-style-type: none"> • megfelelő információ szerzése az ügyféltől • bizonyos kérdések magyarázata az ügyfél számára érthető módon • magyarázó összefoglalás 	
Mit tett volna másképp annak érdekében, hogy megismerje az ügyfél történetét?	
<i>III. Tanácsadás az ügyfélnek</i>	
A három tanácsadási modell közül melyiket követte az ügyvéd, és miért? <i>(ügyvédközpontú, ügyfélközpontú, vagy együttműködési modell)?</i>	
Mit tett helyesen az ügyvéd a tanácsadás szempontjából?	

<p>Mit tett volna másképp az ügyfélnek nyújtott megfelelő tanácsadás érdekében?</p>	
---	--

Rendőri kihallgatás I. – gyakorlat

Megfigyelési lap

Kérjük, írja le a jobboldali oszlopba, hogy mit észlel a viselkedéssel kapcsolatban! (Adjon konkrét példákat!)

<p>Kérdések a rendőri tevékenységgel kapcsolatban</p>	
<p>Nyitott végű vagy eldöntendő kérdések hangzanak el? Sugalmazó kérdések?</p> <p>Mely témák kapcsán?</p> <ul style="list-style-type: none"> – Tények – Összefüggések – Gyakorlati/eljárási kérdések <p>Egyes témák végigvezetése kapcsolódó kérdésekkel, vagy új témák gyakori „bedobása”?</p> <p>Kérdések, amelyek tisztázzák a kérdés tárgyát, ill. amelyek motiválják a kérdeztet a válaszadásra?</p>	
<p>Mi a cél, információ-gyűjtés a (további) nyomozáshoz, vagy a bűnösség bizonyítása?</p>	

<p>Nyomásgyakorlás</p> <ul style="list-style-type: none"> – példák a különböző nyomásgyakorlási eszközökre? – kérdés hangvétele? – testbeszéd? – a védői jelenléttel, ill. a védővel kapcsolatos attitűd? 	
<p>Mi a véleménye általában a kihallgatásról?</p>	
<p>Kérdések az ügyvédi tevékenységgel kapcsolatban</p>	
<p>Beavatkozott az ügyvéd?</p> <ul style="list-style-type: none"> – Mikor? – Milyen formában (pl. kérdés, magyarázat, tanács...) – Hogyan (stílus, hangnem, stb.)? 	

<p>Mi a véleménye általában a kihallgatás során tanúsított ügyvédi tevékenységről?</p> <p>(megfelelő pillanatokban avatkozott közbe; volt, hogy elmulasztott beavatkozni; pozitív módon kommunikált az ügyféllel/nyomozóval?)</p>	
<p>Ha van ilyen, mit tenne / tett volna másképpen?</p> <p>Mit?</p> <p>Mikor?</p> <p>Hogyan?</p>	

Rendőri kihallgatás II-III. – gyakorlat

Megfigyelési lap

Kérjük, írja le a jobboldali oszlopba, hogy mit észlel a viselkedéssel kapcsolatban! (Adjon konkrét példákat!)

<p>Kérdések a rendőri tevékenységgel kapcsolatban</p>	
--	--

<p>Nyitott végű vagy eldöntendő kérdések hangzanak el? Sugalmazó kérdések?</p> <p>Mely témák kapcsán?</p> <ul style="list-style-type: none"> – Tények – Összefüggések – Gyakorlati/eljárási kérdések <p>Egyes témák végigvezetése kapcsolódó kérdésekkel, vagy új témák gyakori „bedobása”?</p> <p>Kérdések, amelyek tisztázzák a kérdés tárgyát, ill. amelyek motiválják a kérdeztet a válaszadásra?</p>	
<p>Mi a cél, információ-gyűjtés a (további) nyomozáshoz, vagy a bűnösség bizonyítása?</p>	
<p>Nyomásgyakorlás</p> <ul style="list-style-type: none"> – példák a különböző nyomásgyakorlási eszközökre? – kérdezés hangvétele? – testbeszéd? – a védői jelenléttel, ill. a védővel kapcsolatos attitűd? 	

Mi a véleménye általában a kihallgatásról?	
Kérdések az ügyvédi tevékenységgel kapcsolatban	
Beavatkozott az ügyvéd? – Mikor? – Milyen formában (pl. kérdés, magyarázat, tanács...) – Hogyan (stílus, hangnem, stb.)?	

<p>Mi a véleménye általában a kihallgatás során tanúsított ügyvédi tevékenységről?</p> <p>(megfelelő pillanatokban avatkozott közbe; volt, hogy elmulasztott beavatkozni; pozitív módon kommunikált az ügyféllel/nyomozóval?)</p>	
<p>Ha van ilyen, mit tenne / tett volna másképpen?</p> <p>Mit?</p> <p>Mikor?</p> <p>Hogyan?</p>	

5. melléklet: Értékelőlap

Lent található a magyarországi SUPRALAT kísérleti képzéseken használt értékelőív. A jövőbeli kurzusszervezők a helyi igények szerint módosíthatják a lenti mintát.

A SUPRALAT képzés értékelése

Kérjük, értékelje 1-5-ig terjedő pontozással, hogy mennyire ért egyet az alábbi állításokkal:

	Egyáltalán nem értek egyet				Teljesen egyetértek
Sok új információval szolgált a SUPRALAT képzés.	1	2	3	4	5
A SUPRALAT képzés tartalma megfelelt az elvárásaimnak.	1	2	3	4	5
A SUPRALAT képzés segített abban, hogy reflektáljak a saját ügyvédi szerepemre.	1	2	3	4	5
A SUPRALAT képzés segített abban, hogy magabiztosabb legyek a gyanúsítottak jogainak érvényesítésében a rendőri kihallgatások kapcsán.	1	2	3	4	5
Hasznosnak találtam az ügyvédi szerepről és az Európai Unió Bírósága és az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogáról szóló előadást.	1	2	3	4	5
Hasznosnak találtam a kommunikációs készségek fejlesztését célzó modult.	1	2	3	4	5
Hasznosnak találtam az ügyféllel folytatott kommunikációról szóló modult.	1	2	3	4	5
Hasznosnak találtam a gyanúsított kihallgatásról szóló modult.	1	2	3	4	5
A SUPRALAT képzés egyes moduljai közötti koncepcionális kapcsolat világos volt.	1	2	3	4	5
A képzők kompetensek voltak.	1	2	3	4	5

Kérjük, válaszoljon az alábbi kérdésekre:

A képzés mely részeit tartotta a legérdekesebbnek?

Mely részei voltak a legkevésbé hasznosak?

Hiányolt a képzés programjából valamely témát, gyakorlatot? Ha Ön szervezné meg ezt a képzést, min változtatna?

Mi a véleménye az ügyvédek/ügyvédjelölteket képzők szerepéről?

Mit gondol e konkrét képzés jövőjéről? Szükségesnek látja a képzés szélesebb körben való megszervezését? Ki(k)nek kellene megszerveznie, és Ön vállalna-e bármilyen szerepet ebben?

Egyéb észrevételek: